

มุมมองที่มีต่อคนชราในเรื่อง “ทชฺุระสุระงุชะ”: ปัญญาอันเกิดจากความชรา

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามุมมองของพระเค็งโกที่มีต่อคนชราจากเรื่อง “ทชฺุระสุระงุชะ” ในสมัยนัมโบะโกโจ ผลจากการศึกษาพบว่า เค็งโกนำเสนอเรื่องราวของคนชราในเชิงวิพากษ์วิจารณ์หรือคำเตือนเพื่อกระตุ้นให้คนชราเกิดความตระหนักรู้ถึงสิ่งที่ควรปฏิบัติในด้านต่าง ๆ ได้แก่ สภาพร่างกาย ความสัมพันธ์กับสังคม ความสามารถ สภาพจิตใจ อย่างไรก็ตาม ในตอนที่ 172 ซึ่งเป็นตอนสุดท้ายที่นำเสนอเรื่องราวของคนชรา เค็งโกไม่ได้นำเสนอโดยการวิพากษ์วิจารณ์หรือคำเตือน หากแต่ได้เปรียบเทียบลักษณะเด่นและลักษณะด้อยของคนชรากับคนหนุ่มสาว และได้ชี้ว่าสิ่งที่คนชรามีเหนือกว่าคนหนุ่มสาวก็คือปัญญา นอกจากนี้เมื่อเปรียบเทียบคำว่า “ปัญญา” อันเป็นลักษณะเด่นของคนชรากับการใช้คำว่า “ปัญญา” ตลอดทั้งเรื่อง ยังพบว่า คำว่า “ปัญญา” ของคนชราในตอนที่ 172 มีนัยยะสอดคล้องกับคำว่า “ปัญญา” ที่ชี้ถึงภาวะอันเกิดจากการปล่อยวางจากความยึดติด หากแต่ก็มีข้อแตกต่างตรงประเด็นที่มาของปัญญา กล่าวคือ ปัญญาของคนชราไม่ได้เกิดจากการตระหนักรู้ หากแต่เกิดจากการที่ธรรมชาติแปรเปลี่ยนสภาพจิตใจของคนชราให้อ่อนล้าลงตามกาลเวลา และเมื่อจิตใจสงบก็จะเกิดการปล่อยวาง ซึ่งก็คือภาวะของการเกิดปัญญานั้นเอง การปล่อยวางให้ชีวิตมนุษย์เป็นไปตามธรรมชาตินั้นแม้จะปรากฏมีมาแต่เดิมในแนวคิดของเต๋า อย่างไรก็ตาม การเชื่อมโยงวิถีธรรมชาติเข้ากับแนวคิดเรื่องปัญญาจนนำไปสู่การค้นพบข้อเกิดแห่งปัญญาแบบใหม่ กล่าวคือ “ปัญญาอันเกิดจากความชรา” นั้น สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองความคิดของเค็งโกที่สามารถพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างลุ่มลึกและหลากหลายมิติ

คำ

สำคัญ

ทชฺุระสุระงุชะ, เค็งโก, คนชรา, ปัญญา, เต๋า

The Perspective of Elderly Persons in “Tsurezuregusa”: Wisdom from Old Age

Abstract

This article aimed to study the perspectives of a monk, “Kenkō,” on elderly people in a collection of essays, called “Tsurezuregusa,” during the Nanboku-chō period in Japan. The results showed that Kenkō used a criticism and warning approach to tell the stories about elderly people in order to make the elderly in society realize what they should know and prepare for in aspects of physical conditions, social relationships, capabilities, and mental state. However, in chapter 172, which is the last chapter about the elderly people, instead of using the criticism and warning approach, Kenkō chose to compare the strengths and weaknesses of the elderly people with those of young people. Kenkō also suggested that the elderly people are superior to young people in terms of wisdom. In addition, when comparing the wisdom of the elderly people with the term “wisdom” that was used throughout the essays, it was found that the term “wisdom” in chapter 172 was associated with letting go of attachments. The wisdom of the elderly people did not result from the awareness of reality but arose when their mental state was getting weaker over time due to natural laws, which ultimately made the elderly people have peaceful mind, let go of attachments, and reach a state of wisdom. Living in accordance with natural laws is the concept of Taoism. However, the way Kenkō combined the natural laws with the concept of wisdom until a new form of wisdom, called “wisdom of aging,” was discovered clearly reflected that he had deep and insightful perspectives and could thoroughly look at things in different dimensions.

Key words

Tsurezuregusa, Kenkō, elder, wisdom, Taoism

1. บทนำ

พระเค็งโก (兼好法師) ผู้แต่งเรื่อง “ทซุเระสุระงุชะ” (『徒然草』) สันนิษฐานว่าเกิดในปี ค.ศ. 1283 และเสียชีวิตในปี ค.ศ. 1352 กล่าวคือ ตั้งแต่ปลายสมัยคะมะกุระถึงสมัยราชวงศ์เหนือใต้ สงครามจากความขัดแย้งระหว่างราชสำนักกับนักรบ รวมทั้งกลุ่มนักรบด้วยกันเองยังคงเกิดขึ้นต่อเนื่องเรื่อยมาตั้งแต่ปลายสมัยเฮอันในปี ค.ศ. 1274-1281 ญี่ปุ่นยังต้องเผชิญหน้ากับภัยสงครามจากกองทัพมองโกล นอกจากนี้ช่วงปี ค.ศ. 1316 ความขัดแย้งภายในประเทศยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น เมื่อโฮโจ ทะกะโตะกิ (北条高時) ขึ้นมามีอำนาจ และใช้จ่ายเงินไปกับการเที่ยวเตร่ ไม่สนใจการบริหารงานจนทำให้บ้านเมืองระส่ำระสาย แม้ต่อมาในปี ค.ศ. 1333 จักรพรรดิ โกะตะอิโงะ (後醍醐天皇) จะตั้งอำนาจกลับมาจากนักรบตระกูลโฮโจและรวมอำนาจไว้ที่จักรพรรดิได้สำเร็จ อย่างไรก็ตาม การปกครองกลับไม่อาจดำเนินไปได้อย่างราบรื่น จนกระทั่งราชสำนักแตกเป็นราชวงศ์เหนือใต้ในปี ค.ศ. 1336 อาจกล่าวได้ว่าเค็งโกเติบโตและใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางภาวะสงคราม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความแตกแยกในราชสำนักที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ

เค็งโกเดิมชื่อ “อูระเบะ คะเนะโยะมิ” (卜部兼好) เขาเติบโตมาในตระกูลซึ่งทำหน้าที่ประกอบพิธีบูชาเทพในศาลเจ้าโยะมิตะ (吉田神社) ต่อมาได้เข้ามาทำงานในราชสำนักและได้เป็นราชเลขาธิการ (藏人) ของจักรพรรดิ โกะนิโจ (後二条天皇) แม้ว่าตระกูลของเขาจะไม่ใช่ตระกูลใหญ่โต และตัวเขาเองก็ไม่ได้เป็นขุนนางระดับสูงที่มีบทบาททางการเมือง หากแต่การได้พบปะและ

ทำงานร่วมกับขุนนางระดับสูงในราชสำนัก กอปรกับแต่เดิมที่เค็งโกมีความสนใจในขนบธรรมเนียมโบราณ แนวคิดของพระพุทธศาสนาขงจื้อและเต๋า ทำให้เขาได้รับการนับถือว่าเป็นหนึ่งในปราชญ์ผู้รู้ในสมัยนั้น ชะตาชีวิตของเขาถึงจุดพลิกผันเมื่อจักรพรรดิโกะนิโจสวรรคตในปี ค.ศ. 1308 ซึ่งขณะนั้นเขามีอายุได้ 26 ปี กล่าวกันว่าการสวรรคตของจักรพรรดิทำให้เค็งโกตัดสินใจลาออกจากงานในราชสำนักและออกบวช แม้เค็งโกจะปลีกวิเวกไปปฏิบัติธรรมอยู่ระยะหนึ่ง แต่ก็ยังคงมีผลงานการประพันธ์กลอนอยู่บ้าง จนกระทั่งอายุประมาณ 40 ปี เขาจึงได้กลับเข้ามา มีบทบาทในวงการวรรณกรรมของราชสำนักอีกครั้ง นับแต่นั้นเรื่อยมาจนถึงบั้นปลายชีวิตในช่วงวัย 70 ปี บทบาทของเค็งโกในวงการวรรณกรรมปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด ทั้งจากการคัดลอกวรรณกรรม รวมไปถึงการประพันธ์บทกวีญี่ปุ่น ซึ่งความสามารถของเขาเป็นที่กล่าวขานจนได้รับขนานนามให้เป็นหนึ่งในสี่กวีเอกแห่งยุค (和歌四天王)¹ ส่วนผลงานทางด้านร้อยแก้วนั้นแม้จะมีเพียงความเรียงเรื่อง “ทซุเระสุระงุชะ” เท่านั้น อย่างไรก็ตาม ผลงานเรื่องนี้ก็ได้รับการยกย่องให้เป็นหนึ่งในสามความเรียงชิ้นเอกของญี่ปุ่น (日本三大随筆)² จากภูมิหลังทางสังคมและประวัติของเค็งโกดังข้างต้น จะเห็นว่าตัวแม่สภาพสังคมจะเต็มไปด้วยความแตกแยกและตัวเค็งโกเองจะครองสมณเพศ อย่างไรก็ตาม เขาก็ไม่ได้หลีกเลี่ยงออกจากสังคมไป หากแต่ยังคงมีบทบาททั้งทางโลกและทางธรรมไปพร้อม ๆ กัน ลักษณะการผสมผสานแนวคิดทั้งทางโลกและทางธรรมไว้ด้วยกันนั้นยังปรากฏอยู่ในงานเขียนเรื่อง “ทซุเระสุระงุชะ” อย่างชัดเจน

¹ กวีเอกแห่งยุค 4 คน ได้แก่ เค็งโก โจเบน (浄弁) ทนอะ (頓阿) เคะอิอุ (慶運)

² สามความเรียงชิ้นเอกของญี่ปุ่นนอกจากเรื่อง “ทซุเระสุระงุชะ” ได้แก่ เรื่อง “มะกุระโนะโซมิ” (『枕草子』) ประพันธ์โดยเซอิโคโนะงง (清少納言) ในปี ค.ศ. 1001 และเรื่อง “โฮโจกิ” (『方丈記』) ประพันธ์โดย คะโมะ โนะ โซเมะอิ (鴨長明) ในปี ค.ศ. 1212 เรื่อง “ทซุเระสุระงุชะ” แม้จะมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องความไม่จีรังของสรรพสิ่งเช่นเดียวกับเรื่อง “โฮโจกิ” อย่างไรก็ตาม ผลงานของนักเขียนสองคนนี้มีข้อแตกต่างกัน มิใช่ เซอิโคโนะ (志田成子, 1961, pp.15-18) วิเคราะห์ว่าโซเมะอิจะเน้นการถ่ายทอดความรู้สึกหวาดหวั่นและความเศร้าใจไปกับความไม่จีรังของโลกมนุษย์ รวมทั้งการพยายามหลีกเลี่ยงหนีจากโลกของความเป็นจริง แม้การใช้ชีวิตในกระท่อมจะทำให้โซเมะอิรู้สึกว่าได้ค้นพบความสุข แต่ตอนท้ายเรื่องเขาก็ยังรู้สึกกลางแคลงใจว่าการใช้ชีวิตในกระท่อมเป็นความยึดติด และเป็นหนทางที่จะนำมาซึ่งความสุขที่แท้จริงหรือไม่ ในขณะที่เรื่อง “ทซุเระสุระงุชะ” แม้เค็งโกจะกล่าวถึงการใช้ชีวิตโดยปลีกวิเวกออกจากสังคมไว้เช่นเดียวกัน หากแต่ก็ไม่ได้ตัดขาดจากสังคมโดยสิ้นเชิง เนื้อหาที่เค็งโกนำเสนอเกิดจากการพิจารณาชีวิตของผู้คนในสังคม และค้นหาคุณค่าของการมีชีวิตที่ซ่อนอยู่ในสิ่งที่ไม่จีรังยั่งยืนเหล่านั้น

เรื่อง “ทซุระสุระงุเซะ” สันนิษฐานว่าเค็งโกใช้เวลาเขียนประมาณ 10 ปี โดยเริ่มเขียนในปี ค.ศ. 1319 เมื่ออายุ 37 ปี และเขียนเสร็จราวปี ค.ศ. 1330 ตอนอายุ 48 ปี ชื่อเรื่องคำว่า “ทซุระสุระงุเซะ” (徒然) มีความหมายว่า “ความรู้สึกเปื้อนที่เกิดขึ้นในยามว่าง” (所在なゝい) ฌิมะอุชิ ยูโกะ (島内裕子, 2005, pp.26) วิเคราะห์ว่า “ความรู้สึกเปื้อนได้กลายเป็นแรงขับเคลื่อนให้เค็งโกค้นพบมุมมองใหม่ ๆ และทำให้เขาตั้งข้อสงสัยกับโลกภายนอก ในขณะที่วัยก็ยังทำให้เขาหันกลับมาพิจารณาตนเองด้วยเช่นกัน” จากบทวิเคราะห์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่าผลงานชิ้นนี้ไม่ได้เป็นเพียงการถ่ายทอดมุมมองของผู้เขียนที่มีต่อสังคมแต่เพียงเท่านั้น หากแต่ยังทำให้เค็งโกได้ย้อนกลับมาพิจารณาตนเองด้วยเช่นกัน (自照文芸作品) ทั้งนี้หากพิจารณาถึงช่วงเวลาที่ยุคเค็งโกเขียนเรื่อง “ทซุระสุระงุเซะ” ตั้งแต่ช่วงอายุ 37 ปี ถึง 48 ปี ก็จะได้เห็นว่าช่วงอายุดังกล่าวเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านจากวัยกลางคนเข้าสู่วัยชราสำหรับคนสมัยนั้น ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนำมาซึ่งประเด็นที่น่าสนใจว่า เค็งโกมีมุมมองอย่างไรต่อคนชรา มุมมองดังกล่าวอาจเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติในการดำเนินชีวิตในวัยชราของเค็งโกเองก็เป็นได้

2. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันงานวิจัยเกี่ยวกับคนชราในเรื่อง “ทซุระสุระงุเซะ” ยังมีไม่มากนัก นอกจากนี้งานวิจัยส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นไปที่การศึกษามุมมองของเค็งโกที่พยายามกระตุ้นให้คนชราละทิ้งกิเลสและใช้ชีวิตโดยออกห่างจากสังคม รวมทั้งยังมีงานวิจัยที่ศึกษาลักษณะการนำเสนอความแก่ชราที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความตาย หรือความเป็นอนิจจังของชีวิต เช่น อิโต ฮิโรยุกิ (伊藤博之, 1973, pp.124-128) วิเคราะห์ว่า ข้อควรปฏิบัติของคนชราในเรื่อง “ทซุระสุระงุเซะ” ชี้ให้เห็นถึงชีวิตในวัยชราที่สมบูรณ์แบบ (老年の成熟) ตามที่เค็งโกจินตนาการขึ้นมา กล่าวคือ การใช้ชีวิตที่เป็นอิสระจากความ

ยึดติดกับเรื่องราวทางโลก เช่น ชื่อเสียงหรือตำแหน่ง

คัน ชิเก็น (韓 智媛, 2003, pp.27-31) วิเคราะห์ว่าเค็งโกนำเสนอเรื่องราวของคนชราเพื่อชี้ให้เห็นถึงความเป็นอนิจจังของชีวิต นอกจากนี้ยังได้วิเคราะห์การนำเสนอข้อปฏิบัติของคนชราไว้ใกล้เคียงกับอิโต ฮิโรยุกิ ว่า เค็งโกต้องการนำเสนอลักษณะของคนชราในอุดมคติที่รู้ขีดความสามารถของตนเอง และสามารถใช้ชีวิตอย่างเป็นอิสระจากสังคม คัน ชิเก็นยังได้พิจารณาตอนที่ 172 ซึ่งมีเนื้อหากล่าวว่า ลักษณะของคนชราที่ด้อยกว่าคนหนุ่มสาว คือ รูปร่าง ส่วนลักษณะของคนชราที่เหนือกว่าคนหนุ่มสาว คือ จิตใจที่สงบนิ่งอันนำไปสู่การเกิดปัญญา พร้อมทั้งวิเคราะห์ว่าการนำเสนอดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของคนชราในอุดมคติที่ผสมผสานทั้งด้านบวกและด้านลบเข้าไว้ด้วยกัน นอกจากนี้ คัน ชิเก็น ยังได้ตั้งข้อสังเกตถึงวิธีการนำเสนอเนื้อหาในแต่ละตอนว่า เค็งโกมักกล่าวถึงสิ่งที่รู้สึกได้จากการพิจารณาลักษณะภายนอก (外面の感性的なもの) จากนั้นจึงเชื่อมโยงไปถึงสิ่งที่เป็นลักษณะภายใน หรือแนวความคิดที่ลึกซึ้งขึ้น (内面的なもの・観念的なもの) ดังจะเห็นได้จากในตอน 172 เค็งโกกล่าวถึงเสน่ห์ของคนหนุ่มสาวจากรูปลักษณ์ภายนอก (外面的な魅力) จากนั้นจึงนำเสนอประเด็นเรื่องปัญญาความคิด (知性) ของคนชราซึ่งเป็นลักษณะที่อยู่ภายใน

นะกะสะวะ ฌิสึโอะ (中澤志津男, 1984, pp.55-56) วิเคราะห์ว่า เค็งโกนำเสนอเรื่องราวที่กระตุ้นให้ผู้อ่านรู้สึกถึงความแก่ชราและความตายเป็นสิ่งที่เข้ามาประชิดตัวมนุษย์ได้ทุกขณะ (切迫性) นอกจากนี้ นะกะสะวะยังได้พิจารณาเนื้อหาในตอน 172 ซึ่งกล่าวถึงความรู้สึกสงบนิ่งในจิตใจอันเป็นคุณสมบัติของคนชราที่เหนือกว่าคนหนุ่มสาว และวิเคราะห์ว่าภาวะทางจิตดังกล่าวเป็นปัจจัยที่ทำให้คนชราสามารถเผชิญหน้ากับความตายได้ด้วยใจที่สงบ

จากงานวิจัยที่ยกข้างต้น ผู้วิจัยมีความคิดเห็นสอดคล้องกับบทวิเคราะห์ที่ชี้ว่า เค็งโกพยายามกระตุ้น

เตือนให้คนชราละทิ้งความยึดติดกับเรื่องราวทางโลก อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีงานวิจัยที่สรุปประเด็นให้เห็นอย่างชัดเจนว่าข้อปฏิบัติของคนชราด้านใดบ้างที่เค็งโกเตือนให้คนชราละทิ้งความยึดติด นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ตั้งข้อสังเกตไว้ 2 ประเด็น ประเด็นแรกคือ บทวิเคราะห์ของ คัน ชิเก็นที่ชี้ว่า ในเนื้อหาแต่ละตอนเค็งโกมักกล่าวถึงสิ่งที่รู้สึกได้จากการพิจารณาลักษณะภายนอก จากนั้นจึงเชื่อมโยงไปถึงสิ่งที่เป็นลักษณะภายในหรือแนวความคิดที่ลึกซึ้งขึ้น อย่างไรก็ตาม ในบทความไม่ได้ระบุอย่างชัดเจนว่ามีวิธีการตีความสิ่งที่เป็นลักษณะภายนอกหรือลักษณะภายในอย่างไร ประเด็นที่สองคือ เนื้อหาในตอนที่ 172 ที่นะกะสะวะวิเคราะห์ว่า ภาวะทางจิตใจที่สงบนิ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้คนชราสามารถเผชิญหน้ากับความตายได้ด้วยใจที่สงบ จากบทวิเคราะห์ดังกล่าว ผู้วิจัยมองว่า แม้ว่าในเรื่อง “ทสุระะสุระะซุชะ” จะมีตอนที่เค็งโกนำเสนอความแก่ชราและความตายเพื่อชี้ให้เห็นถึงความ เป็นอนิจจัง หากแต่ในตอนที่ 172 ไม่ได้กล่าวถึงความตายไว้ จึงไม่อาจสรุปได้ว่าเค็งโกเชื่อมโยงความรู้สึกที่สงบนิ่งของคนชรากับภาวะทางจิตใจเมื่อความตายมาถึง ทั้งนี้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า เนื้อหาในตอนที่ 172 มีประเด็นที่ไม่อาจมองข้ามไปได้ เช่น การนำเสนอสภาพจิตใจของคนชราที่อ่อนล้าลงจนทำให้ “ความรู้สึกสงบนิ่งลงเองตามธรรมชาติ” รวมทั้งการสรุปปิดท้ายว่า “เมื่อวัยเพิ่มขึ้นปัญญาก็จะมีมากกว่าตอนหนุ่มสาว” จะเห็นได้ว่าเค็งโกพยายามเชื่อมโยงคนชรากับปัญญา (智) หากแต่คำว่า “ปัญญา” ที่เค็งโกนำเสนอนั้นก็ไม่ได้หมายถึง ความรู้ความสามารถ การนำเสนอปัญญาอันเกิดจากสภาพจิตใจของคนชราที่อ่อนล้าลงและ “สงบนิ่งลงเองโดยธรรมชาติ” นำมาซึ่งประเด็นน่าขบคิดว่า ปัญญาที่เกิดขึ้นในวัยชรา มีนัยยะอย่างไร มีความเหมือนหรือแตกต่างจากการนำเสนอคำว่า “ปัญญา” ในตอนอื่น ๆ หรือไม่ รวมทั้งการนำเสนอที่มาของปัญญาของคนชราสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดเช่นไร

3. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาวิเคราะห์มุมมองของเค็งโกที่มีต่อคนชรา รวมทั้งการนำเสนอปัญญาอันเกิดจากความชรา ซึ่งจะทำให้เข้าใจถึงอิทธิพลแนวคิดที่ส่งผลต่อมุมมองของเค็งโกในการดำเนินชีวิตในวัยชรา

4. สมมติฐานการวิจัย

เค็งโกนำเสนอมุมมองที่มีต่อคนชราในเชิงวิพากษ์วิจารณ์หรือคำเตือนเพื่อกระตุ้นให้เกิดความตระหนักถึงสิ่งที่ควรปฏิบัติในวัยชราทั้งด้านสภาพร่างกาย ความสามารถ ความสัมพันธ์กับสังคม และสภาพจิตใจ นอกจากนี้ในตอนที่ 172 ซึ่งเป็นตอนสุดท้ายที่นำเสนอเรื่องของคนชรา เค็งโกได้กล่าวถึงปัญญาของคนชราอันเกิดจากสภาพจิตใจที่อ่อนล้าลงจนเป็นผลให้ความรู้สึกสงบนิ่งลงเองตามธรรมชาติ อาจสันนิษฐานได้ว่าคำว่า “ปัญญา” นี้มีนัยยะ ซึ่งถึงภาวะของการปล่อยวางจากความยึดติด ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ธรรมชาติแปรเปลี่ยนสภาพจิตใจของมนุษย์ให้อ่อนล้าลงตามกาลเวลา จนก่อให้เกิดภาวะของการปล่อยวางหรือปัญญาขึ้นได้เอง การนำเสนอปัญญาในลักษณะดังกล่าวอาจสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานวิถีแห่งธรรมชาติตามแนวคิดของเต๋า จนก่อให้เกิดมุมมองที่มีต่อปัญญาในรูปแบบใหม่

5. ขอบเขตและวิธีการวิจัย

ศึกษามุมมองของเค็งโกที่มีต่อคนชราในวรรณกรรมประเภทความเรียงเรื่อง “ทสุระะสุระะซุชะ” (『徒然草』) ฉบับคะระซุชะ (烏丸本)³ ทั้งนี้เนื้อหาที่นำมาวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้คัดเลือกเฉพาะการนำเสนอในลักษณะบทวิจารณ์หรือคำเตือน โดยไม่รวมเรื่องเล่าถึงคนชราที่ผู้เขียนได้พบเห็นหรือได้ยินได้ฟังมา นอกจากนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์นัยยะของคำว่า “ปัญญา” ของคนชรา โดยศึกษาเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างกับการใช้คำว่า “ปัญญา” ในตอนอื่น ๆ ตลอดทั้งเรื่อง

³ ฉบับคะระซุชะ หรือที่มีชื่อเต็มว่า “ฉบับคะระซุชะมิทซุชิโระ” (烏丸光広本) เป็นฉบับที่ตีพิมพ์ด้วยแท่นพิมพ์ไม้ในสมัยต้นเอโดะและเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายในสมัยนั้น ที่มาของชื่อนี้มาจากชื่อของ กุนซุซงัน คะระซุชะ มิทซุชิโระ (権中納言烏丸光広) ซึ่งเป็นผู้ชำระวรรณกรรมฉบับนี้

รวมทั้งยังได้วิเคราะห์แนวคิดที่สะท้อนจากการนำเสนอ ปัญญาอันเกิดจากความชราไว้ด้วยเช่นกัน

6. บทวิเคราะห์

6.1 มุมมองของเค็งโกที่มีต่อคนชรา

เค็งโกนำเสนอมุมมองเกี่ยวกับคนชราไว้ทั้งหมด 8 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 7, 112, 113, 131, 148, 151, 168, 172 ซึ่งแต่ละตอนจะสังเกตเห็นได้ว่ามีคำว่า “คนชรา” รวมทั้งการระบุอายุที่ชี้ถึงผู้ที่เข้าสู่วัยชราในสมัยนั้น เช่น คำว่า “อายุ 40 ปี” หรือ “อายุ 50 ปี”

1) ตอนที่ 7

あだし野の露きゆる時なく、鳥部山の烟立ちさらでのみ住みはつるならひならば、いかにものあはれもなからん。世はさだめなきこそいみじけれ。

命あるものを見るに、人ばかり久しきはなし。かげろふの夕を待ち、夏の蟬の春秋を知らぬもあるぞかし。つくづくと一年を暮すほどだにも、こよなうのどけしや。あかず惜しと思はば、千年を過すとも一夜の夢の心地こそせめ。住み果てぬ世に、みにくき姿を待ちえて何かはせん。命長ければ辱多し。長くとも四十に足らぬほどにて死なんこそ、めやすかるべけれ。そのほど過ぎぬれば、かたちを恥づる心もなく、人に出でまじらはん事を思ひ、夕の陽に子孫を愛して、栄ゆく末を見んまでの命をあらまし、ひたする世をむさぼる心のみ深く、ものあはれも知らずなりゆくなん、あさましき。

หากว่าน้ำค้างในทุ่งอะดะมิไม่เหือดแห้ง คว้นไฟที่ภูเขาโทะริเบะไม่จางหายไป หรือหากมนุษย์เรามีชีวิต

ยืนยงอยู่ได้ คงไม่มีอะไรน่าซาบซึ้งสะเทือนใจ การที่โลกเราไม่จรัสยังยืนนั้นเองจึงนับเป็นสิ่งวิเศษ

มองดูสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ไม่มีสิ่งใดจะอายุยืนยาวไปกว่ามนุษย์ ชีวิตแมลงเม่ารอดได้ถึงเพียงยามเย็น จักจันมีชีวิตได้เพียงหน้าร้อน ไม่มีโอกาสได้เห็นฤดูในไม่ผลหรือฤดูใบไม้ร่วง ทว่ามนุษย์เรากลับใช้ชีวิตผ่านพ้นไปแต่ละปี ๆ อย่างแสนสุขสบาย บางคนอาจใช้ชีวิตอย่างมีความสุขไม่รู้เบื่อ จนรู้สึกเสียดายวันเวลาที่ผ่านพ้นไป ต่อให้ใช้เวลายาวนานเป็นพันปี แต่ก็รู้สึกว่าการช่างแสนสั้นเหมือนแค่ชั่วข้ามคืน โลกที่ไม่จรัสยังยืนต่อให้มีชีวิตยืนยาว ทว่ากลับต้องมาเห็นรูปโฉมตนเองที่ดูน่ารังเกียจแล้วจะมีประโยชน์อะไร ยิ่งอายุยืนยาวก็ยังมีแต่เรื่องน่าอัปอาย หากว่าตัวข้าพเจ้ามีอายุยืนยาวได้ ก็จะต้องตายตอนอายุไม่เกิน 40 นี้แหละ จะได้อยู่พอดูดีบ้าง ถ้ามีอายุยืนยาวไปมากกว่านี้ก็จะไม่รู้สิกรู้สาถึงรูปลักษณ์อันน่าอัปอาย บ้างก็คิดอยากจะทำอะไรกับใครสักคนเมื่ออายุมากประหนึ่งพระอาทิตย์ยามเย็นที่กำลังลลับขอบฟ้า ก็มักจะรักหลงลูกหลาน อยากมีอายุยืนยาวเพื่อจะได้อยู่ดูความสำเร็จของพวกเขาเหล่านั้น ความอยากมีอยากได้ในโลกใบนี้จึงมีแต่จะเพิ่มขึ้น ทว่าความรู้สึกซาบซึ้งสะเทือนใจกลับเลือนหายไป ช่างน่าสมเพชใจจริง ๆ (หน้า 86 – 87)

เค็งโกได้กล่าวถึงความไม่จีรังของชีวิตมนุษย์โดยเปรียบเปรยกับน้ำค้างในทุ่งอะดะมิซึ่งเป็นที่ตั้งของสุสาน รวมทั้งคว้นไฟจากการเผาศพที่ภูเขาโทะริเบะ และมองว่าความไม่จีรังยังยืนเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์รู้สึกได้ถึง “โมะโนะโนะอะวะระระ” (ものあはれ) กล่าวคือ ความรู้สึกซาบซึ้งสะเทือนใจเมื่อได้พบเห็นสรรพสิ่งที่ผันแปรไปตามสังขารของชีวิต⁴ จะเห็นได้ว่าเค็งโกมองความไม่จีรังยังยืนของชีวิตมนุษย์ในเชิงบวก ดังคำกล่าวในส่วนที่ขีดเส้นได้ว่า “การที่โลกเราไม่จรัสยังยืนนั้นเองจึงนับ

⁴ ตามพจนานุกรมโอบุนฉะ (『旺文社全訳古語辞典』) คำว่า “โมะโนะโนะอะวะระระ” มีความหมายว่า ความรู้สึกซาบซึ้งสะเทือนใจที่เกิดขึ้นยามเมื่อพบเห็นธรรมชาติ หรือพบเจอเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต อย่างไรก็ตาม เนื่องจากในตอนต้นที่ 7 มีใจความสำคัญเกี่ยวกับความเป็นอนิจจังของชีวิตที่สะท้อนจากความแก่ชราและความตาย ผู้วิจัยจึงตีความว่า ความรู้สึกซาบซึ้งสะเทือนใจเกิดขึ้นเมื่อได้พบเห็นสรรพสิ่งที่ผันแปรไปตามสังขารของชีวิต

เป็นสิ่งวิเศษ” และในทางกลับกันเค็งโกยังได้ชี้ให้เห็นถึงข้อเสียของการที่มนุษย์มีชีวิตยืนยาวจนแก่ชราว่า “มีแต่เรื่องน่าอัปยศ”⁵ ซึ่งสาเหตุที่เค็งโกมองว่าน่าอายนั้นไม่เพียงเพราะรูปลักษณ์ที่ดูน่ารังเกียจ หากแต่ในจิตใจก็ยังเกิดกิเลสทั้งจากความปรารถนาจะออกไปสมาคมกับผู้คน ความปรารถนาให้ตนเองมีอายุยืนยาว รวมทั้งความปรารถนาอยากให้ลูกหลานมีความรุ่งเรือง กิเลสจากความอยากมีอยากได้ทั้งต่อตนเองและบุคคลรอบข้างนี้เองเป็นเครื่องขวางกั้นทำให้มนุษย์ไม่สามารถซาบซึ้งหรือตระหนักได้ถึงสัจธรรมของสรรพสิ่งที่ย่อมต้องผันแปรไป

จะเห็นได้ว่าเค็งโกชี้ให้ผู้คนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อยู่ในวัยชราได้ตระหนักว่า การมีอายุยืนยาวแท้จริงแล้วไม่ใช่สิ่งพึงปรารถนา สาเหตุนอกจากจะเป็นเพราะคนชรามีรูปลักษณ์ที่ดูน่ารังเกียจแล้ว ภายในจิตใจยังมีกิเลสเพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นอุปสรรคขวางกั้นการตระหนักถึงสัจธรรมของสรรพสิ่ง

2) ตอนที่ 112

明日は遠き国へ赴くべしと聞かん人に、心閑になすべからんわざをば、人、言ひかけてんや。俄かの大事をも當み、切になげく事もある人は、他の事を聞き入れず、人の愁へ・喜びをも問はず。問はずとて、などやと恨む人もなし。されば、年もやうやうたけ、病にもまつはれ、況んや世をも遁れたらん人、又是におなじかるべし。

人間の儀式、いづれの事か去り難からぬ。世俗の黙しがたきに随ひて、これを必ずとせば、願ひも多く、身も苦しく、心の暇もなく、一生は雑事の小節にさへられて、むなく暮れなん。且暮れ塗遠し。吾が生既に蹉跎たり。諸縁を放下すべき時なり。信をも守らじ。礼儀をも思はじ。こ

の心をも得ざらん人は、物狂ひとも言へ、うつつなし情なしと思へ。毀るとも苦しまじ。誓むとも聞き入れじ。

หากเป็นเรื่องที่ต้องทำด้วยใจที่สงบนิ่ง จะมีใครไปเอ่ยปากขอร้องผู้ที่คิดจะออกเดินทางไกลในวันรุ่งขึ้น คนที่ต้องรับผิดชอบงานสำคัญเร่งด่วน หรือคนที่มีเรื่องเศร้าตรมย่อมไม่มีใจจะฟังเรื่องราวของผู้อื่น ไม่มีแก่ใจจะไถ่ถาม ไม่ว่าเรื่องนำยินดีหรือนำเศร้าของใครก็ตาม ถึงกระนั้นก็ไม่มีใครคิดถึงโทษโกรธเคืองว่าทำไมคนผู้นั้นไม่ใส่ใจไถ่ถาม ฉะนั้นแล้วผู้ที่อายุมากขึ้นแกมยังมีโรคภัยไข้เจ็บ รวมไปถึงคนที่ออกบวชที่ย่อมจัดอยู่ในกลุ่มคนที่ว่ามานี้เช่นกัน

ในสังคมมนุษย์ไม่ว่าจะพิธีกรงานใด ๆ ก็ล้วนแล้วแต่หลีกเลี่ยงได้ยาก หากยอมทำเรื่องที่ยากจะปฏิเสธได้แล้วล่ะก็ ความปรารถนาก็ย่อมจะมีมากขึ้น ไหนจะต้องเหนื่อยกาย ไม่มีเวลาได้พักใจ ตลอดชีวิตมีแต่งานยิบย่อยสารพัดคาหน้าเข้ามาขวางกั้น จนชีวิตล่องลอยไปอย่างว่างเปล่า พระอาทิตย์กำลังลับขอบฟ้า หากแต่หนทางยังอีกยาวไกล เมื่อใดก็ตามที่ชีวิตของเราต้องสะดุดล้มลง ไม่อาจทำสิ่งที่ตั้งใจมุ่งหวังได้สำเร็จ ย่อมถึงเวลาที่ควรละทิ้งเรื่องราวทางโลก ไม่ต้องไปรักษาสิ่งจะ ไม่ต้องคิดถึงธรรมเนียมประเพณี ผู้ที่ไม่เข้าใจแก่นแท้ของเรื่องนี้ อาจจะหาว่าเราเป็นคนบ้า หรือไม่ก็คิดว่าเราขาดสติ ไม่รู้จักเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ไม่ว่าจะโดนต่อว่าอย่างไรก็อย่าได้ทุกข์ใจ จะได้รับความชื่นใจก็อย่าได้ใส่ใจ (หน้า 168 - 169)

ตอนที่ 112 เค็งโกกล่าวถึงชีวิตของมนุษย์ที่ถูกตีกรอบให้ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ธรรมเนียมในสังคม ทั้ง ๆ ที่แท้จริงแล้วในชีวิตมนุษย์มีข้อจำกัดต่าง ๆ มากมาย ในย่อหน้าแรกเค็งโกยกตัวอย่างถึงข้อจำกัดหรือความจำเป็นที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไป อาทิ เช่น ผู้ที่กำลังออก

⁵ สำนวนนี้มีที่มาจากคัมภีร์จวงจื๊อ (『莊子』) ในเนื้อหากล่าวถึง ตอนที่พระเจ้าเหยาทรงปฏิเสธคำอวยพรให้พระองค์มีพระชนมายุยืนยาว โดยทรงตรัสถึงเหตุผลว่า “ยังมีชีวิตยืนยาว ก็ยังมีเรื่องน่าอัปยศ” 「寿則多辱」

เดินทางไกลหรือต้องรับผิดชอบงานเร่งด่วน ผู้ที่กำลัง เศร้าตรอมใจ รวมไปถึงกรณีของผู้ที่มีสถานภาพต่างจาก คนทั่วไปดังเช่นนักบวช หรือผู้ที่มีสภาพร่างกายไม่เอื้ออำนวยเช่นคนชราที่ล้มป่วยก็จัดอยู่ในกลุ่มของผู้ที่มี ข้อจำกัดเช่นกัน เค็งโกแสดงความคิดเห็นว่าโดยทั่วไป แล้วผู้คนในสังคมย่อมเข้าใจความจำเป็นหรือข้อจำกัดดังกล่าว จึงมักไม่คาดหวังให้คนเหล่านี้ต้องทำตามข้อกำหนดในสังคม ในย่อหน้าที่สองเค็งโกนำเสนอประเด็น ข้อจำกัดของชีวิตที่มีนัยยะลึกซึ้งขึ้น ดังจะเห็นได้ว่าเค็งโก เปรียบเปรยวันเวลาในชีวิตมนุษย์ที่จำกัดว่า “พระอาทิตย์ กำลังลาลับขอบฟ้า หากแต่หนทางยังอีกยาวไกล”⁶ เพื่อชี้ถึงผู้คนที่ใช้ชีวิตไปตามกระแสสังคมจนล่องเลยเข้าสู่วัยชราและมีเวลาเหลือในชีวิตเพียงน้อยนิดเหมือน พระอาทิตย์ยามลาลับขอบฟ้า ส่วนวนการเปรียบเปรย ชีวิตของคนชราที่พระอาทิตย์ยังคงคล้ายคลึงกับตอนที่ 7 ซึ่งเค็งโกกล่าวถึงเวลาในชีวิตของคนชราที่เหลือน้อยว่า “พระอาทิตย์ยามเย็น” จะเห็นได้ว่าในย่อหน้าที่สองแม้ เค็งโกจะไม่ได้กล่าวถึงคนชราโดยตรง แต่การใช้สำนวนว่า “พระอาทิตย์กำลังลาลับขอบฟ้า” นั้นชี้ให้เห็นถึงข้อ จำกัดของเวลาในชีวิตมนุษย์ยามเมื่อเข้าสู่วัยชราอย่าง ชัดเจน เค็งโกได้กล่าวทิ้งท้ายโดยกระตุ้นเตือนให้ผู้ที่มี ข้อจำกัดซึ่งรวมไปถึงผู้ที่เข้าสู่วัยชราว่าควรละทิ้งเรื่องราว ทางโลก โดยไม่ต้องห่วงเกรงคำวิพากษ์วิจารณ์ของสังคม

จะเห็นได้ว่าเค็งโกพยายามกระตุ้นเตือนผู้คนใน สังคม โดยเฉพาะคนชราให้ตระหนักถึงข้อจำกัดทั้งด้าน สุขภาพร่างกาย รวมทั้งวันเวลาในชีวิต เพื่อไม่ให้ปล่อย ชีวิตไปตามกระแสสังคม คำเตือนเรื่องการใช้ชีวิตในสังคม สำหรับคนชรายังเชื่อมโยงไปสู่เนื้อหาในตอน 113 ดังนี้

3) ตอนที่ 113

四十にもあまりぬる人の、色めきたる方、
おのづから忍びてあらんは、いかがはせん、言に
うち出でて、男・女の事、人のうへをも言ひたは

ぶるこそ、似げなく、見苦しけれ。大かた聞き
にくく見苦しき事、老人の若き人にまじはりて、
興あらんと物言ひあたる。数ならぬ身にて、世の
覚えある人をへだてなきさまに言ひたる。貧しき
所に、酒宴好み、客人に饗応せんときらめきたる。

ผู้ที่อายุเกิน 40 ไปแล้ว หากจะแอบมีสัมพันธ์รักก็ คงไปว่าอะไรไม่ได้ แต่หากเจ้าตัวกลับมาเล่าเปิดเผยเสียเอง หรือไปเอาเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ ของหญิงชาย รวมทั้ง เรื่องของคนอื่นมาเล่าอย่างสนุกปากย่อมเป็นเรื่องที่ไม่ เหมาะสมกับวัย ดูน่ารังเกียจ โดยส่วนใหญ่แล้วเรื่องที่น่า รังเกียจจากจะทนฟังได้คือ คนแก่ที่เข้าไปคุยผสมโรง กับคนหนุ่มสาวอย่างออกรสออกชาติ หรือตนเองเป็นแค่ คนธรรมดา ๆ แต่ไปพูดถึงผู้มีชื่อเสียงโด่งดังอย่างกับเป็นคนสนิทสนมกัน รวมถึงบ้านที่ซัดสนเงินทองแต่ชอบจัด เลี้ยงแขกหรือเสียใหญ่โต (หน้า 169)

ในตอน 113 เค็งโกได้เตือนถึงการปฏิบัติตัวของ คนในสังคมให้เหมาะสมกับสภาพและฐานะความ เป็นอยู่ของตนเอง อย่างไรก็ตามหากพิจารณาเนื้อหา โดยรวมจะเห็นได้ว่า เค็งโกมุ่งประเด็นไปที่การวางตัวของ คนที่มีอายุเกิน 40 ปี ซึ่งก็คือคนที่เข้าสู่วัยชรา สำหรับการวางตัวของคนชราในเรื่องสัมพันธ์รัก แม้เค็งโกจะไม่ได้ตำหนิการมีความรักของคนชราอย่างชัดเจน แต่จาก คำว่า “หากจะแอบมีสัมพันธ์รักก็คงไปว่าอะไรไม่ได้” สะท้อนให้เห็นว่าเค็งโกไม่เห็นด้วยกับการมีสัมพันธ์รัก ของคนชราเท่าใดนัก อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เค็งโกตำหนิ อย่างชัดเจนว่า “ดูน่ารังเกียจ” ก็คือการนำเรื่องความ สัมพันธ์รักของตนเองมาเล่าเปิดเผยกับผู้อื่น รวมทั้งการ เอาเรื่องความรักของผู้อื่นมาพูดล้อเล่น นอกจากนี้เค็งโก ยังกล่าวอย่างชัดเจนว่า การที่คนชรา “เข้าไปคุยผสมโรง กับคนหนุ่มสาวอย่างออกรสออกชาติ” เป็น “เรื่องที่น่า รังเกียจจากจะทนฟังได้” สาเหตุที่เค็งโกตำหนิลักษณะ พฤติกรรมดังกล่าว อาจไม่ได้มีสาเหตุเป็นเพียงเพราะการ วางตัวอย่างไม่เหมาะสมตามมารยาททางสังคม หาก

⁶ สำนวนนี้อ้างอิงมาจากกลอนของไปจิวอี้ (白樂天) จากคำกล่าวที่ว่า “พระอาทิตย์กำลังลาลับขอบฟ้า หากแต่หนทางยังอีกยาวไกล ชีวิตของข้า ต้องสะดุดล้มลง” 「日暮而塗遠 吾生已蹉跎」

พิจารณาเนื้อหาในตอนที่ 113 ต่อเนื่องกับตอนที่ 112 ก็อาจตีความได้ว่า เค็งโกมองว่าคนชราเป็นผู้ที่มีข้อจำกัด กล่าวคือ เป็นผู้ที่มีเวลาในชีวิตเหลืออยู่น้อยประหนึ่ง “พระอาทิตย์กำลังลาลับขอบฟ้า” จึงไม่ควรใช้เวลาไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องราวในสังคม ดังเช่นการมีสัมพันธ์รัก หรือ การเข้าไปก้าวก่ายเรื่องความรักของผู้อื่น

จากคำวิจารณ์ในตอนที่ 112 และ 113 สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของเค็งโกว่า คนชราควรตระหนักถึงวันเวลาในชีวิตที่มีเหลืออยู่จำกัด จึงควรดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมกับวัยโดยไม่ปล่อยให้ชีวิตไหลไปตามกระแสสังคม หรือเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องราวในสังคมจนเกินพอดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องความรัก การกระตุ้นเตือนให้คนชราตระหนักถึงความเหมาะสมกับวัยในด้านอื่น ๆ ยังปรากฏในตอนถัดไป

4) ตอนที่ 131

貧しき者は財をもて礼とし、老いたる者は力をもて礼とす。おのが分を知りて、及ばざる時は速かにやむを智といふべし。許さざらんは、人の誤りなり。分を知らずして強ひて励むは、おのれが誤りなり。

貧しくて分を知らざれば盗み、力衰へて分を知らざれば病を受く。

คนจนมักแสดงความขอบคุณด้วยทรัพย์สิน คนชรามักตอบแทนโดยการออกแรงช่วย ทว่าแท้จริงแล้วการรู้จักประมาณกำลังของตนและวางมือทันทีหากเป็นสิ่งที่เกินกำลัง จึงจะสมควรเรียกได้ว่าปัญญา หากจะมีคนมาถือโทษโกรธเคืองก็ให้คิดเสียว่าความผิดอยู่ที่ตัวผู้นั้น แต่หากตนเองฝันท่อมโตโดยไม่รู้จักประมาณตน ความผิดนั้นย่อมตกอยู่กับตัวเรา

หากยากจนแต่ไม่รู้จักประมาณตน ผู้นั้นก็จะไปลักขโมยข้าวของของคนอื่น หากกำลังวังชาเสื่อมถอย แต่กลับไม่รู้จักประมาณเรี่ยวแรงที่ตนมี ผู้นั้นก็ต้องล้มหมอนนอนเสื่อ (หน้า 182 – 183)

เค็งโกวิพากษ์วิจารณ์ธรรมเนียมปฏิบัติของคนในสังคมที่มักแสดงความขอบคุณผู้อื่นโดยทำสิ่งที่เกินกำลังของตนเอง ทั้งที่ความเป็นจริงแล้วการไม่รู้จักประมาณกำลังของตนนั้นอาจก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมา เช่น ในกรณีของคนชราที่หวังจะตอบแทนน้ำใจผู้อื่นโดยไม่รู้จักประมาณพลังกำลังของตน สุดท้ายแล้วก็อาจต้องล้มป่วย นอกจากนี้เค็งโกยังได้ชี้ว่าการรู้จักประมาณกำลังกายหรือกำลังทรัพย์ให้เหมาะสมกับสภาพของตนเองนั้นต่างหากจึงเรียกว่า “ปัญญา” จะเห็นได้ว่าคำว่า “ปัญญา” ที่เค็งโกนำเสนอในที่นี้นั้นเกี่ยวข้องกับกรรู้จักประมาณตัวเอง นัยยะความหมายของคำว่า “ปัญญา” จะขอวิเคราะห์ในหัวข้อถัดไป

จะเห็นได้ว่าในเค็งโกพยายามกระตุ้นให้คนในสังคมรู้จักประมาณตนให้เหมาะสมกับสภาพของตนเอง ซึ่งสำหรับกรณีของคนชราเค็งโกมุ่งประเด็นไปที่การประมาณตนในแง่พลังกำลัง คำเตือนเรื่องสุขภาพร่างกายยังปรากฏในตอนที่ 148 ด้วยเช่นกัน

5) ตอนที่ 148

四十以後の人、身に灸を加へて三里を焼かざれば、上気の事あり。必ず灸すべし。

คนอายุเกิน 40 ไปแล้ว หากรมยาตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกายอย่างต่อเนื่องทุกวัน แล้วไม่ทำบริเวณใต้หัวเข่าด้วยละก็ จะมีอาการเลือดลมแปรปรวน ควรต้องรมยา (หน้า 201)

เนื้อหาตอนที่ 148 แม้จะเป็นเพียงการแนะนำเกร็ดความรู้ในการดูแลสุขภาพของคนสมัยนั้น อย่างไรก็ตามจากการระบุอย่างชัดเจนว่า “คนอายุเกิน 40” และกล่าวเน้นย้ำเรื่องการรมยาอีกครั้งว่า “ควรต้องรมยา” สะท้อนให้เห็นว่า ผู้ที่อายุ 40 ปีขึ้นไป กล่าวคือผู้ที่ก้าวเข้าสู่วัยชราย่อมมีสภาพร่างกายที่เปลี่ยนแปลงไป จึงต้องดูแลสุขภาพด้วยวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสม จะเห็นได้ว่าเค็งโกกระตุ้นให้คนชราตระหนักถึงความเสื่อมถอยของร่างกายสอดคล้องกับคำเตือนให้คนชรารู้จักประมาณพลังกำลังของตนเองในตอนที่ 131

6) ตอนที่ 151

或人の云はく、年五十になるまで上手にいたらざらん芸をば捨つべきなり。励み習ふべき行末もなし。老人の事をば、人もえ笑はず。(執筆
者注：当の本人は自分のみじめさに気づかないのだ) 衆に交りたるも、あいなく、見ぐるし。大方、万のしわざはやめて、暇あるこそ、めやすく、あらまほしけれ。世俗の事に携はりて、生涯を暮らすは、下愚の人なり。ゆかしく覚えん事は、学び聞くと、その趣を知りなば、おぼつかなからずしてやむべし。もとより望むことなくしてやまんは、第一の事なり。

มีผู้กล่าวไว้ว่า หากอายุ 50 แล้วฝีมือความสามารถยังไม่เข้าขั้น ก็ควรเลิกทำสิ่งนั้นไปเสีย เพราะในอนาคตก็ไม่มีทางจะทุ่มเทฝึกฝนจนสำเร็จได้ คนชราทำสิ่งโดยย่อไม่มีใครกล้ำมาหัวเราะเยาะ (ด้วยเหตุนี้เจ้าตัวจึงมักไม่รู้ว่าคุณเองไร้ความสามารถ) นอกจากนี้การเข้าสังคมไปคลุกคลีกับผู้คน ก็ทำให้ผู้พบเห็นไม่พึงใจและดูน่ารังเกียจเช่นกัน โดยส่วนใหญ่แล้วการรู้จักวางมือจากกิจการงานทั้งหลายและปล่อยให้ตนเองมีเวลาว่างยอมทำให้ผู้พบเห็นรู้สึกดี และนับเป็นสิ่งทีคนชราพึงปฏิบัติ ผู้ที่ใช้เวลารั้งชีวิตข้องเกี่ยวกับเรื่องทางโลกคือคนโง่เขลา หากมีเรื่องทีสนใจอยากรู้ ก็ให้ลองศึกษาหรือถามไถ่จนพอจะจับประเด็นสำคัญได้ เมื่อคลายความสงสัยแล้วก็ควรจะหยุดแสวงหาอยู่แค่นั้น อย่างไรก็ตามจะเป็นการดีทีสุดหากไม่ปรารถนาอยาการู้สิ่งใดเสียเลยตั้งแต่แรก (หน้า 202 – 203)

ในตอนที่ 151 เค็งโกกล่าวเตือนคนชราไม่ให้เข้าไปคลุกคลีสมาคมกับผู้คนสอดคล้องกับตอนที่ 7 และ 113 นอกจากนี้ เค็งโกยังได้กระตุ้นเตือนคนชราให้รู้จักขีด

จำกัดของความสามารถตนเอง โดยระบุว่า ผู้ที่มีอายุ 50 ปี กล่าวคือ คนที่ก้าวเข้าสู่วัยชราโดยสมบูรณ์ควรวางมือหากไม่สามารถพัฒนาความสามารถตนเองได้ในตอนท้าย เค็งโกยังได้เตือนไม่ให้คนชราแสวงหาความรู้ในศาสตร์ใด ๆ อย่างลึกซึ้ง หรือควรลุ่มเลิกความปรารถนาที่จะแสวงหาความรู้เสียตั้งแต่เริ่มต้น ทั้งนี้หากพิจารณาค่ากล่าวในส่วนถัดมาว่า “ผู้ที่ใช้เวลาทั้งชีวิตข้องเกี่ยวกับเรื่องทางโลกคือคนโง่เขลา” ก็จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า เค็งโกมองว่าการแสวงหาความรู้หรือการพัฒนาความสามารถเป็น “เรื่องทางโลก” 「世俗の事」 พร้อมทั้งชี้ว่าสิ่งที่คนชราพึงกระทำก็คือ การหยุดข้องเกี่ยวกับเรื่องทางโลก และ “ปล่อยให้เวลาว่าง” 「暇ある」 เพื่อเข้าสู่หนทางธรรมตามแนวคิดทางพุทธศาสนาตามที่ปรากฏใน “คัมภีร์อิชินโอดัน” (『一言芳談』)⁷

จะเห็นได้ว่า เค็งโกพยายามกระตุ้นให้คนชราตระหนักว่า การมุ่งแสวงหาความรู้หรือพัฒนาความสามารถนั้นเป็นอุปสรรคที่ทำให้คนชราไม่สามารถปล่อยใจให้ว่างเพื่อเข้าสู่หนทางธรรมได้ คำเตือนเกี่ยวกับความสามารถของคนชรายังปรากฏในตอนถัดไปด้วยเช่นกัน

7) ตอนที่ 168

年老いたる人の、一事すぐれたる才のありて、「この人の後には、誰にか問はん」など言はるるは、老の方人にて、生けるも徒らならず。さはあれど、それも廢れたる所のなきは、一生この事にて暮れにけりと、拙く見ゆ。「今は忘れにけり」と言ひてありなん。大方は、知りたりとも、すずろに言ひ散らすは、さばかりの才にはあらぬにやと聞え、おのづから誤りもありぬべし。「さだかにも弁へ知らず」など言ひたるは、なほまこ

⁷ เค็งโกอ้างอิง “คัมภีร์อิชินโอดัน” มาบันทึกไว้ในตอนที่ 98 ดังนี้ 「仏道を願ふといふは、別の事なし。いとまある身になりて、世の事を心にかけぬを第一の道とす」 “ความปรารถนาที่จะเข้าถึงหนทางแห่งธรรมมิได้มีสิ่งใดต้องปฏิบัติเป็นพิเศษ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการปล่อยให้ตนเองมีเวลาว่าง ไม่เผ้าคิดกังวลกับเรื่องทางโลกนั่นเอง” หากพิจารณาคำที่ขีดเส้นใต้ก็จะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกับคำว่า “ปล่อยให้มีเวลาว่าง” กับคำว่า “เรื่องทางโลก” ในตอนที่ 151

とに、道の主とも覚えぬべし。まして、知らぬ事、したりがほに、おとなしく、もどきぬべくもあらぬ人の言ひ聞かするを、「さもあらず」と思ひながら聞きあたる、いと佳し。

หากผู้ใดแก่ชราและมีความสามารถเยียมยอดในศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่ง จนมีผู้เฒ่าว่า “ถ้าไม่มีท่านอยู่แล้ว จะไปถามใครได้อีก” ก็นับได้ว่าตัวท่านผู้นั้นมีสหายเคียงข้าง ไม่ไร้ค่าที่ได้มีชีวิตอยู่ ถึงกระนั้นการใช้เวลาทั้งชีวิตทุ่มเทให้ศาสตร์ ๆ ใดอย่างไมลดน้อยถอยลงแม้จะอายุมากก็ดูเหมือนเป็นคนไม่ได้ความเช่นกัน บางทีการพูดว่า “ตอนนี้ลืมไปเสียแล้ว” ก็เป็นการดี ส่วนใหญ่แล้วพวกที่คิดว่าตัวเองรู้ดีแล้วพูดไปเรื่อยนั้น มักถูกมองว่าไม่ได้มีความสามารถอะไรมากมาย สิ่งทีพูดออกมาจึงย่อมมีที่ผิดเป็นธรรมดา ผู้ที่รู้จักพูดคำว่า “ไม่รู้แน่ชัด” ต่างหากจึงเป็นเจ้าแห่งวิถี ยิ่งไปกว่านั้นยังมีผู้หลักผู้ใหญ่ที่ชอบเอาเรื่องไม่รู้จริงมาพูดเหมือนรู้ดี แต่ก็ไม้อาจตำหนิอะไรได้ การต้องทนฟังอะไรที่ตนคิดว่า “ก็ไม่เชิงเป็นแบบนั้น” ช่วงน่าอึดอัดเสียเหลือเกิน (หน้า 213)

ในตอนต้นเค็งโกได้กล่าวชื่นชมคนชราที่ได้ขึ้นชื่อว่า เป็นผู้มีความสามารถเยียมยอด จนทำให้คนรอบข้างรู้สึกเสียดายหากสูญเสียผู้นั้นไป อย่างไรก็ตาม เค็งโกก็แสดงความคิดเห็นในอีกด้านหนึ่งว่า การทุ่มเทให้ศาสตร์ ๆ ใดทั้งชีวิตทำให้ “ดูเหมือนเป็นคนไม่ได้ความ” ในขณะที่การพูดว่า “ตอนนี้ลืมไปเสียแล้ว” เป็นสิ่งที่ดี และคนที่พูดว่า “ไม่รู้แน่ชัด” ต่างหากที่เป็น “เจ้าแห่งวิถี” การที่เค็งโกชื่นชมคนชราที่กล่าวว่า “ตอนนี้ลืมไปเสียแล้ว” หรือ “ไม่รู้แน่ชัด” อาจวิเคราะห์สาเหตุได้ว่า เป็นเพราะการหลงลืมสิ่งที่ตนเคยรู้หรือเชี่ยวชาญมาก่อนย่อมชี้ให้เห็นว่า คนชราผู้นั้นไม่ยึดติดกับความรู้ที่ตนเคยมี เช่นเดียวกับการพูดว่า “ไม่รู้แน่ชัด” ก็แสดงให้เห็นว่า คนชราผู้นั้นไม่ยึดถือว่าความรู้ของตนเป็นสิ่งที่ถูกต้องเสมอไป ผู้ที่ไม่ยึดถือตัวตนเช่นนี้จึงนับเป็น “เจ้าแห่งวิถี”

จะเห็นได้ว่าเค็งโกชี้ให้เห็นคนชราที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์ต่าง ๆ ได้ตระหนักไว้ว่า ในแง่มุมหนึ่งศาสตร์ความ

รู้จากกลายเป็นปัจจัยก่อให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นกับตัวผู้นั้นได้ ฉะนั้นคนชราจึงควรปล่อยวางความรู้ที่ตนมี แนวความคิดที่เชื่อมโยงศาสตร์ความรู้กับการยึดติดนั้นนับได้ว่าสอดคล้องกับมุมมองในตอนที่ 151 ที่ชี้ว่าการมุ่งแสวงหาความรู้ทำให้จิตใจไม่สามารปล่อยวางได้

8) ตอนที่ 172

若き時は、血氣うちにあまり、心、物にうごきて、情欲多し。身を危めて砕けやすき事、珠を走らしむるに似たり。美麗を好みて宝を費し、これを捨てて苔の袂にやつれ、勇める心盛りにして、物と争ひ、心に恥ぢうらやみ、好む所日々定まらず。色にふけり情にめで、行ひをいさぎよくして百年の身を誤り、命を失へる例願はしくして、身の全く久しからん事をば思はず、好ける方に心ひきて、ながき世語りともなる。身をあやまつことは、若き時のしわざなり。

若いぬる人は、精神おとろへ、淡く疎かにして、感じ動く所なし。心おのづから静かなれば、無益のわざをなさず、身を助けて愁なく、人の煩ひなからん事を思ふ。老いて智の若き時にまされる事、若くして、かたちの老いたるにまされるが如し。

ตอนหนุ่มสาวมักมีนิสัยเลือดรื้อน หวันไหวต่อสิ่งที่มากระทบ จิตใจเต็มไปด้วยกิเลสตัณหา มักหาเรื่องทำลายตัวเองเสมือนปล่อยลูกแก้วให้ไหลกลิ้งออกไป บ้างก็ใช้ทรัพย์สินเงินทองไปกับของสวย ๆ งาม ๆ หรือไม่ก็ละทิ้งทรัพย์สินเงินทองไปออกบวชแล้วก็ปล่อยตัวให้พอมโทรม บ้างมีใจฮึกเหิมจนไปก่อเรื่องทะเลาะวิวาท บางครั้งก็รู้สึกละเอียดใจ บางครั้งก็อิจฉาริษยา ความชื่นชอบที่เกิดขึ้นในแต่ละวันผันแปรไม่หยุดนิ่ง บางคนก็หลงไหลซาบซึ้งไปกับความรักจนอาจหาญกระทำการใด ๆ ลงไป แต่สุดท้ายแล้วก็ต้องหมดอนาคตหรือไม่ก็เสียชีวิต คนที่หลงชื่นชมการกระทำแบบนั้นมักเป็นพวกชอบใช้ชีวิตตามใจฉัน

ไม่คิดจะมีชีวิตยืนยาว จึงก่อเรื่องจนเป็นที่โจษขานกันไป นานแสนนาน การประพุดตัวผิด ๆ เช่นนี้มักเกิดขึ้นตอน หนุ่มสาว

คนชราสภาพจิตใจมักอ่อนล้าลง ทำอะไรไม่ละเอียด ลออ จิตใจไม่อ่อนไหวต่อสิ่งที่มีกระทบ ความรู้สึกสงบ นิ่งลงเองตามธรรมชาติจึงมักไม่ทำสิ่งใดที่เกินจำเป็น รู้จัก ดูแลตัวเอง และพยายามไม่รบกวนผู้อื่นหรือทำให้ต้อง คอยกังวล เมื่อวัยเพิ่มขึ้นปัญญาจะมีมากกว่าตอนหนุ่ม สาว ในทางกลับกันตอนยังหนุ่มสาวรูปโฉมก็ย่อมเหนือ กว่าคนแก่ชรา (หน้า 216 – 217)

ตอนที่ 172 เป็นตอนที่เค็งโกกล่าวถึงคนชราเป็นตอน สุดท้าย เค็งโกเขียนเปรียบเทียบลักษณะที่แตกต่างกัน ระหว่างคนหนุ่มสาวกับคนชราโดยสามารถสรุปได้ว่า คนหนุ่มสาวมักมีอาการอ่อนไหวเปลี่ยนแปลงง่าย และมัก กระทำการโดยไม่คิดใคร่ครวญให้รอบคอบจนส่งผลเสีย ต่อชีวิตของตนเอง ในขณะที่คนชรานั้นนอกจากพละ กำลังทางกายจะอ่อนแอลงแล้ว สภาพจิตใจก็อ่อนล้าลง

ด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้เองคนชราจึงมักทำอะไรไม่ ละเอียดละอ ออย่างไ้ก็ตาม เค็งโกได้นำเสนอมุมมองใน อีกด้านหนึ่งคือ สภาพจิตใจของคนชราที่อ่อนล้าลงกลับ ช่วยให้จิตใจสงบนิ่งขึ้นเองโดยธรรมชาติ ส่งผลให้คนชรา ไม่ทำสิ่งที่เกินจำเป็นจนส่งผลเสียต่อตนเอง หรือทำให้คน รอบข้างต้องคอยกังวล นอกจากนี้ในตอนท้ายเค็งโกยัง กล่าวสรุปโดยเปรียบเทียบลักษณะเด่นกับลักษณะด้อย ของคนแต่ละวัยว่า คนหนุ่มสาวย่อมมีรูปโฉมที่เหนือกว่า คนชรา ในขณะที่คนชราที่มีปัญญาที่เหนือกว่าคนหนุ่มสาว ทั้งนี้คำว่า “ปัญญา” ที่ถูกมองว่าเป็นลักษณะเด่นของคน ชรานั้นมีนัยยะความหมายอย่างไร ผู้วิจัยจะกล่าวถึงใน หัวข้อถัดไป

จากการพิจารณามุมมองของเค็งโกที่มีต่อคนชราข้างต้น จะเห็นได้ว่าเค็งโกวิพากษ์วิจารณ์คนชราไว้หลากหลายแง่มุม อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าเรื่องที่เค็งโกวิพากษ์ วิจารณ์นั้นเป็นสิ่งที่กระตุ้นเตือนคนชราให้เกิดความ ตระหนักรู้ในด้านต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยสรุปเป็นตารางไว้ดังนี้

ตาราง 1 สรุปประเด็นการนำเสนอุมมองเกี่ยวกับคนชรา

	ตอนที่	ประเด็นที่นำเสนอเกี่ยวกับคนชรา			
		ด้านสภาพร่างกาย	ด้านความสัมพันธ์กับสังคม	ด้านความสามารถ	ด้านสภาพจิตใจ
1	7	○	○		○
2	112	○	○		
3	113		○		
4	131	○			
5	148	○			
6	151		○	○	
7	168			○	
8	172	○			○
สรุปจำนวน ที่ปรากฏ		5	4	2	2

จากการพิจารณาเนื้อหาในบทวิจารณ์คนชราทั้ง 8 ตอน สามารถสรุปประเด็นที่เค็งโกนำเสนอได้เป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านสภาพร่างกาย 2. ด้านความสัมพันธ์กับสังคม 3. ด้านความสามารถ 4. ด้านสภาพจิตใจ

จากตารางสรุปข้างต้นจะเห็นได้ว่า ประเด็นที่เค็งโกกล่าวถึงมากที่สุด คือ ด้านสภาพร่างกายปรากฏ 5 ตอน ประเด็นด้านสภาพร่างกายอาจแบ่งหัวข้อย่อยได้เป็น 2 ประเด็น คือ ด้านสุขภาพร่างกายและด้านรูปลักษณ์ ด้านสุขภาพร่างกายปรากฏในตอน 112 เค็งโกชี้ว่าคนชราที่มีอาการเจ็บป่วยเป็นผู้ที่มีข้อจำกัดทางร่างกาย จึงไม่ได้ถูกคาดหวังให้ต้องทำตามสิ่งที่สังคมต้องการ ในตอนที่ 131 เค็งโกได้เตือนเรื่องพลังกำลังของคนชราที่ลดน้อยถอยลง และในตอน 148 เค็งโกเสนอแนะให้คนชราดูแลร่างกายโดยการรอมยาบริเวณใต้เท้าเพื่อไม่ให้เลือดลมแปรปรวน ด้านรูปลักษณ์ปรากฏในตอน 7 เค็งโกได้วิจารณ์รูปลักษณ์ภายนอกของคนชราในเชิงตำหนิว่า “ดูน่ารังเกียจ” 「みにくき」 และกล่าวถึงความปรารถนาที่จะตายตอนอายุไม่เกิน 40 ปี เพื่อจะได้มีรูปลักษณ์ที่ยัง “พอดูดีบ้าง” 「めやすかるべけれ」 ในขณะที่ตอนที่ 172 แม้ว่าเค็งโกจะไม่ได้กล่าวถึงรูปลักษณ์ของคนชราโดยตรง แต่จากการเปรียบเทียบลักษณะของคนหนุ่มสาวกับคนชราว่า “ตอนยังหนุ่มสาวรูปร่างก็ย่อมเหนือกว่าคนแก่ชรา” 「若くして、かたちの老いたるにまさるが如し」 ย่อมชี้ให้เห็นถึงนัยยะว่า คนชราย่อมมีรูปร่างที่ไม่น่ามองต่างจากคนหนุ่มสาว

ประเด็นที่ปรากฏรองลงมาคือ ประเด็นเรื่องความสัมพันธ์กับสังคมปรากฏ 4 ตอน ได้แก่ ในตอนที่ 7 เค็งโกตำหนิคนชราที่มักเข้าไปคบค้าสมาคมกับผู้คนในสังคม ในตอนที่ 112 เค็งโกชี้ว่าคนชราเป็นผู้มีข้อจำกัดจึงไม่จำเป็นต้องทำตามกระแสสังคม ในตอนที่ 113 เค็งโกเตือนไม่ให้คนชราคบหากับคนหนุ่มสาวอย่างไม่เหมาะสม และวิจารณ์การเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับความรักว่า “ดูน่ารังเกียจ” 「見苦しけれ」 ในตอนที่ 151 เค็งโกกล่าวตำหนิคนชราที่ยังเข้าไปคลุกคลีกับผู้คนในสังคมว่า

“ทำให้ผู้พบเห็นไม่พึงใจ และดูน่ารังเกียจ” 「あいなく、見ぐるし」 รวมทั้งชี้ว่าลักษณะการดำเนินชีวิตที่เป็นอิสระจากเรื่องทางโลก และปล่อยให้ตนเองมีเวลาว่างเป็น “สิ่งที่ทำให้ผู้พบเห็นรู้สึกดี” 「めやすく」

จากข้อมูลข้างต้นผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ประเด็นเรื่องสภาพร่างกายและความสัมพันธ์กับสังคมที่เค็งโกหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงนั้น มีการใช้คำแสดงความรู้สึกที่เกิดจากการพิจารณาลักษณะภายนอกที่ปรากฏให้เห็นจากสายตา ดังจะเห็นได้จากการใช้คำที่เกี่ยวข้องกับการมองดูทั้งหมด 6 ครั้ง ดังนี้

- คำว่า “ดูน่ารังเกียจ” ปรากฏ 4 ครั้ง : ตอนที่ 7 ปรากฏคำว่า 「みにくき」 1 ครั้ง ชี้ถึงรูปลักษณ์คนชราที่ “ดูน่ารังเกียจ” ตอนที่ 113 ปรากฏคำว่า “ดูน่ารังเกียจ” 「見苦し」 2 ครั้ง ชี้ถึงพฤติกรรมของคนชราที่เอาเรื่องของผู้อื่นมาเล่าลือเล่น และการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับคนต่างวัย ตอนที่ 151 ปรากฏคำว่า “ดูน่ารังเกียจ” 「見ぐるし」 1 ครั้ง ชี้ถึงพฤติกรรมของคนชราที่ชอบคลุกคลีกับผู้คนในสังคม

- คำว่า “ดูดี” ปรากฏ 2 ครั้ง : ตอนที่ 7 ปรากฏคำว่า 「めやすかる」 1 ครั้ง ชี้ถึงรูปลักษณ์ของผู้ที่อายุไม่เกิน 40 ปีซึ่งยังมีรูปลักษณ์ที่ “พอดูดีบ้าง” ตอนที่ 151 ปรากฏคำว่า “ทำให้ผู้พบเห็นแล้วรู้สึกดี” 「めやすく」 1 ครั้งชี้ถึงลักษณะการดำเนินชีวิตของคนชราที่เป็นอิสระจากเรื่องทางโลก และปล่อยให้ตนเองมีเวลาว่าง

จากการใช้คำแสดงความรู้สึกผ่านการมองดูดังกล่าว ย่อมชี้ให้เห็นว่า เค็งโกวิจารณ์คนชราโดยพิจารณาจากลักษณะภายนอกที่ปรากฏแก่สายตาทั้งจากสภาพร่างกาย และพฤติกรรมของคนชราที่มีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนในสังคม

สิ่งที่เค็งโกกล่าวถึงเป็นลำดับถัดมาคือ ด้านความสามารถ และด้านสภาพจิตใจปรากฏอย่างละ 2 ตอน ด้านความสามารถจะสังเกตได้ว่า ในตอนที่ 151 เค็งโกเตือนคนชราที่ฝืนพัฒนาความสามารถ และวิจารณ์ผู้ที่ใช้เวลาทั้งชีวิตทุ่มเทให้กับเรื่องทางโลกว่า “คนโง่เขลา”

「下愚の人」 ยิ่งไปกว่านั้นในตอนที 168 เค็งโกยังได้วิจารณ์คนซราที่ได้ขึ้นชื่อว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญและทุ่มเทชีวิตให้กับศาสตร์ความรู้ว่า “ดูเหมือนเป็นคนไม่มีความ” 「拙く見ゆ」 ในทางกลับกันผู้ที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นในความรู้ของตนจึงเป็น “เจ้าแห่งวิถี” 「道の主」 จากข้อความดังกล่าวอาจดูเหมือนว่าเค็งโกมีมุมมองต่อความสามารถของคนซราในเชิงลบ อย่างไรก็ตาม จากการพิจารณาเนื้อหาตลอดเรื่อง ผู้วิจัยพบว่า มีเนื้อหาที่สะท้อนการชื่นชมภูมิปัญญาของคนซราด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากเนื้อหาในตอนที 67 เค็งโกเล่าถึงหญิงซราที่ช่วยบอกเล่าตำนานที่ตั้งของศาลบูชาเทพชะเนาะกะตะ (実方) จนทำให้เค็งโกเข้าใจที่มาของเทพประจำศาลเจ้าได้ไม่ผิดเพี้ยน หลังจากอธิบายจบนางยังกล่าวถ่อมตัวจนทำให้เค็งโกรู้สึกประทับใจ จากเนื้อหาในตอนที 67 จะเห็นได้ว่า เดิมทีเค็งโกชื่นชมภูมิปัญญาและบุคลิกที่มีความถ่อมตัวของคนซรา อย่างไรก็ตาม การที่เค็งโกวิพากษ์วิจารณ์ความสามารถของคนซราในเชิงตำหนิในตอนที 151 และ 168 อาจวิเคราะห์ความคิดของเค็งโกได้ว่า ความสามารถของคนซราแม้จะเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมแต่ในแง่หนึ่งความสามารถนั้นอาจกลายเป็นเครื่องยึดติดที่ทำให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นว่าตนเป็นผู้รู้เหนือกว่าผู้อื่นหรือปรารถนาอยากให้ความรู้คงอยู่ตลอดไป กิเลสหรือความยึดติดที่เกิดขึ้นทำให้เค็งโกมองคนซราที่ทุ่มเทชีวิตให้กับศาสตร์ความรู้มองข้ามการพิจารณาจิตใจของตนเองว่าเป็น “คนไม่มีความ” หรือ “คนโง่เขลา” ในขณะที่ผู้ที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นกับความรู้จึงได้ขึ้นชื่อว่า “เจ้าแห่งวิถี”

ด้านสภาพจิตใจ ในตอนที 7 เค็งโกตำหนิคนซราที่มีกิเลสมุ่งปรารถนาให้ตนเองมีอายุยืนยาว เพื่อจะได้เห็นความรุ่งเรืองของลูกหลาน กิเลสที่มีมากขึ้นนี้เองเป็นเหตุให้จิตใจของคนซราไม่สามารถสัมผัสได้ถึง “โมะโนะโนะอะวะระะ” กล่าวคือ สภาพจิตใจที่ขาดความซาบซึ้งหรือความตระหนักรู้ถึงความไม่จีรังของสรรพสิ่ง ซึ่งเค็งโกตำหนิสภาพจิตใจของคนซราดังกล่าวว่า 「あさましき」 แปลว่า “น่าสมเพชใจ” หรือตีความอีกนัยหนึ่งได้ว่า “มีความคิดที่ตื้นเขิน” ในขณะที่ตอนที 172 เค็งโกได้กล่าวถึงสภาพจิตใจของคนซราไว้เช่นกัน หากแต่มุมมองของเค็งโกได้เปลี่ยนแปลงไป ดังจะเห็นได้ว่าเค็งโกกล่าวถึงจิตใจของคนซราที่สงบนิ่งลงตามธรรมชาติอันนำไปสู่การเกิด “ปัญญา” 「智」 จะเห็นได้ว่าสภาพจิตใจของคนซราในตอนที 7 สะท้อนมุมมองของเค็งโกในเชิงลบ ในขณะที่ในตอนที 172 สะท้อนมุมมองในเชิงบวก ความแตกต่างดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงมุมมองของเค็งโกที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างชัดเจน

จากลักษณะการใช้คำวิจารณ์ประเด็นด้านความสามารถ และสภาพจิตใจของคนซรา อาทิเช่น “คนไม่มีความ” 「拙く見ゆ」 “คนโง่เขลา” 「下愚の人」 “เจ้าแห่งวิถี” 「道の主」 รวมทั้ง คำว่า “น่าสมเพชใจ” อันเกิดจาก “ความคิดอันตื้นเขิน” 「あさましき」 จะสังเกตได้ว่า คำเหล่านี้ไม่ใช่สิ่งที่ถูกประเมินจากลักษณะภายนอกที่ปรากฏแก่สายตา หากแต่ประเมินจากมุมมองความคิด หรือความรู้สึกที่มีอยู่ภายในจิตใจคนซรา

8 「賀茂の岩本・橋本は、業平・実方なり。人の常に言ひまがへ侍れば、一年参りたりしに、老いたる宮司の過ぎしを呼びとどめて、尋ね侍りしに、「実方は、御手洗に影のうつりける所と侍れば、橋本や、なほ水の近ければと覚え侍る。吉水和尚、「月をめで花をながめしいにしへのやさしき人はここにありはら」と詠み給ひけるは、岩本の社とこそ承りおき侍れど、おのれらよりは、なかなか御存知などもこそさぶらはめ」と、いとうやうやく言ひたりしこそ、いみじく覚えしか。(後略)」

“ศาลอิวะโมะโตะกับศาลฮะมิโมะโตะตั้งอยู่ในศาลเจ้ากะมิงะโมะ ศาลทั้งสองแห่งนี้มีเทพสถิตอยู่ประจำศาล ได้แก่ เทพชะเนาะกะตะ และเทพชะเนาะกะตะ ผู้คนมักจำชื่อเทพประจำศาลสองแห่งนี้สลับกัน มีปีหนึ่งตอนไปสักการะที่ศาลเจ้าแห่งนี้ ข้าพเจ้าเห็นหญิงซราที่ทำงานประจำศาลเจ้าเดินผ่านมายังสภามานางุ หญิงซราผู้นั้นตอบว่า “ศาลที่บูชาเทพชะเนาะกะตะเป็นศาลที่เสาะห้อนในแม่น้ำทะเละมิ ศาลฮะมิโมะโตะโดยไกลแม่น้ำจึงน่าจะเป็นศาลบูชาเทพชะเนาะกะตะกระมัง นอกจากนี้พระจิเอนยังเคยประทับทุกทีไว้ว่า “เมื่อครั้งอดีตมีผู้สูงศักดิ์ขึ้นชมจันทร์รา เหม่อมองบุปผางามผู้นั้นคืออะวะระะ โนะ นะริอิระซึ่งสถิตอยู่ ณ ที่แห่งนี้” ข้าได้อินมาว่า สถานที่ที่เวลานี้ก็คือศาลอิวะโมะโตะ ว่าแต่ท่านเองน่าจะรู้เรื่องนี้ดีกว่าพวกข้าไม่ใช่หรือ” ถ้อยคำที่ฟังดูถ่อมเนื้อถ่อมตัวเช่นนี้ช่างน่าชื่นชมยิ่งนัก (ละข้อความส่วนท้าย)” (หน้า 134-135)

หากพิจารณาจากคำวิจารณ์ด้านสภาพร่างกาย และด้านความสัมพันธ์กับผู้คนในสังคมที่ถูกประเมินจากลักษณะภายนอกที่ปรากฏแก่สายตา กับคำวิจารณ์ด้านความสามารถและด้านสภาพจิตใจที่ถูกประเมินจากความคิดและความรู้สึกของคนชรา ก็อาจกล่าวได้ว่าเค็งโกวิจารณ์คนชราโดยพิจารณาทั้งจากลักษณะภายนอกควบคู่ไปกับลักษณะภายใน อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า ช่วง 5 ตอนแรกที่กล่าวถึงคนชรา เค็งโกมีแนวโน้มที่จะยกประเด็นด้านสภาพร่างกายและด้านความสัมพันธ์กับผู้คนมากกล่าวถึงมากกว่าด้านสภาพจิตใจและด้านความสามารถ สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่าช่วงแรกเค็งโกมุ่งพิจารณาไปที่ลักษณะภายนอกของคนชราที่ปรากฏแก่สายตาเป็นหลัก เมื่อเข้าสู่ 3 ตอนหลังสายตาของเค็งโกจึงเริ่มเปลี่ยนมาพิจารณาลักษณะที่อยู่ลึกภายในจิตใจหรือความคิดของคนชรามากขึ้น ทั้งนี้ลักษณะแนวโน้มนี้แม้จะดูเหมือนจะมีความคล้ายคลึงกับผลการวิจัยของ คัน ชิเก็น (韓 智媛, 2003, pp.27-31) ซึ่งพิจารณาเนื้อหาในแต่ละตอนและชี้ว่าเค็งโกมักกล่าวถึงสิ่งที่รู้สึกได้จากการพิจารณาลักษณะภายนอก จากนั้นจึงเชื่อมโยงไปถึงสิ่งที่ป็นลักษณะภายในหรือแนวความคิดที่ลึกซึ้งขึ้น หากแต่ผู้วิจัยสังเกตว่าลักษณะแนวโน้มนี้ไม่ได้ปรากฏแต่เพียงในเนื้อหาตอนใดตอนหนึ่ง แต่ยังสามารถมองเห็นได้จากลักษณะการนำเสนอมุมมองเกี่ยวกับคนชราโดยรวมทั้ง 8 ตอนด้วยเช่นกัน

นอกจากมุมมองของเค็งโกจะเปลี่ยนแปลงจากการพิจารณาลักษณะภายนอกไปสู่ลักษณะภายในของคนชรามากขึ้นแล้ว หากพิจารณาทางด้านเนื้อหา ก็จะเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงได้ด้วยเช่นกัน ในตอนที่ 172 ซึ่งเป็นตอนสุดท้ายที่เค็งโกนำเสนอมุมมองเกี่ยวกับคนชรา เค็งโกได้พิจารณาลักษณะของคนชราด้วยมุมมองใหม่แตกต่างจากที่เคยนำเสนอในตอนก่อนหน้านี้นี้ เดิมทีเค็งโกนำเสนอมุมมองที่มีต่อคนชราในลักษณะการวิพากษ์วิจารณ์เชิงลบ หรือคำเตือนให้ระมัดระวังด้านต่าง ๆ ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนในตอนที่ 7 ซึ่งเป็นตอนแรกที่กล่าวถึงคนชรา เค็งโกวิจารณ์สภาพร่างกายของคนชราว่า

“ดูน่ารังเกียจ” และตำหนิจิตใจของคนชราที่ไม่สามารถรู้สึกได้ถึง “โมะโนะโนะอะวะระะ” ว่า “น่าสมเพชใจ” แต่ในตอนที่ 172 มุมมองของเค็งโกได้เปลี่ยนแปลงไป เค็งโกพิจารณาความแตกต่างระหว่างลักษณะคนหนุ่มสาวกับคนชรา และยอมรับความเปลี่ยนแปลงทางสภาพร่างกายของคนชราว่า “ตอนยังหนุ่มสาวรูปโฉมก็ย่อมเหนือกว่าคนแก่ชรา” การที่เค็งโกใช้คำแสดงการเปรียบเทียบโดยไม่ได้ใช้คำแสดงความรู้สึกที่มีความหมายเชิงลบ สะท้อนให้เห็นว่าเค็งโกไม่ได้ต้องการตำหนิรูปลักษณ์ของคนชราดังในตอนที่ 7 หากแต่ต้องการชี้สภาพของคนชราที่เปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ นอกจากนี้เค็งโกยังค้นพบว่าสภาพจิตใจของคนชราที่อ่อนล้าลงกลับเป็นผลให้ “ความรู้สึกสงบนิ่งเองโดยธรรมชาติ” คนชราจึง “ไม่ทำสิ่งใดที่เกินจำเป็น” ด้วยเหตุนี้ “เมื่อวัยเพิ่มขึ้นปัญญา ก็จะมีมากกว่าตอนหนุ่มสาว” จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า มุมมองของเค็งโกที่มีต่อคนชราเปลี่ยนไปในเชิงบวก

โดยสรุปจะเห็นได้ว่าเค็งโกวิพากษ์วิจารณ์คนชรา โดยสังเกตทั้งลักษณะภายนอกและภายใน เพื่อกระตุ้นให้คนชราตระหนักรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหลากหลายมุมมอง โดยเริ่มแรกเค็งโกเน้นสิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนจากสายตา จากนั้นจึงเปลี่ยนไปสู่สิ่งที่อยู่ในความคิดหรือความรู้สึกมากขึ้น อาจกล่าวได้ว่าคำวิพากษ์วิจารณ์ที่หลากหลายมุมมองนี้เป็นเสมือนเครื่องกระตุ้นเตือนให้คนชราเกิดความตระหนักรู้และหันมาปรับเปลี่ยนทัศนคติในการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับวัย อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า ในตอนที่ 172 เค็งโกใช้วิธีการนำเสนอโดยบรรยายถึงสภาพของคนชราที่เปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ โดยไม่ได้วิพากษ์วิจารณ์คนชราดังการนำเสนอในตอนก่อนหน้านี้นี้ นอกจากนี้ยังได้ชี้ให้เห็นถึงปัญญาอันเป็นลักษณะเด่นของคนชรา การนำเสนอที่เปลี่ยนแปลงไปนำมาซึ่งประเด็นที่น่าขบคิดว่า คำว่า “ปัญญา” ที่กล่าวถึงในตอนที่ 172 นี้ มีนัยยะความหมายว่าอย่างไร และความหมายนั้นสอดคล้องกับคำว่า “ปัญญา” อันเกิดจากการประมาदनที่นำเสนอไว้ในตอนที่ 131 หรือไม่

6.2 การนำเสนอปัญญาของคนชรา

คำว่า “ปัญญา” (智、智慧) พจนานุกรมตะอิจิริน (『大辞林』) ได้ให้คำจำกัดความ ไว้ 3 ประการดังนี้ [1] ความสามารถในการแยกแยะผิดชอบชั่วดี [2] ความรู้ ความสามารถ [3] สภาพจิตใจที่ละจากกิเลส ในเรื่อง “ทสุเรสุเรงุชะ” คำว่า “ปัญญา” ปรากฏในเนื้อหาหลายตอน อีกทั้งความหมายในแต่ละตอนยังแตกต่างกัน

ออกไป ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงจะขอพิจารณานัยยะความหมายของคำว่า “ปัญญา” ทั้งหมดที่ปรากฏในเรื่อง “ทสุเรสุเรงุชะ” ก่อนเข้าสู่การวิเคราะห์ปัญญาของคนชราต่อไป

จากการสำรวจคำว่า “ปัญญา” ในเรื่อง “ทสุเรสุเรงุชะ” พบว่า มีการใช้คำนี้ทั้งหมด 22 ครั้ง ปรากฏในเนื้อหา 15 ตอนดังนี้

ตาราง 2 การใช้คำว่า “ปัญญา” ในเรื่อง “ทสุเรสุเรงุชะ”

ตอนที่	จำนวนคำที่ปรากฏ	ใจความสำคัญ	
1	9	1	กามตัณหาเป็นเหตุให้คนลุ่มหลงไม่ว่าคนแก่หรือคนหนุ่มสาว คนมีปัญญาหรือคนโง่เขลา
2	38*	6	- ชื่อเสียงอันเกิดจากปัญญาความสามารถเป็นสิ่งไม่จริงยั่งยืน - ปัญญาที่แท้จริงไม่ได้เกิดจากการเรียนรู้สิ่งที่ได้ยินได้ฟังมา
3	60	1	เรื่องเล่าถึงพระซึ่งเป็นผู้มีปัญญา
4	98	1	คำกล่าวใน “คัมภีร์อิชินโฮตัน” (『一言芳談』) ว่า ผู้มีปัญญาควรเปลี่ยนไปยืนอยู่ในฐานะผู้ต้อยปัญญาบ้าง
5	107	1	สตรีมีกวางแผนการและใช้โวหารที่ล้าลึก เพราะคิดว่าตนมีปัญญาเหนือกว่าบุรุษ
6	117	1	คน 3 ประเภทที่ควรคบหาเป็นสหายคือ ผู้ที่มักให้ของแก่ผู้อื่น หมอ และผู้มีปัญญา
7	130*	2	- มนุษย์มักชอบเอาชนะผู้อื่น เมื่อรู้สีกว่าตนมีปัญญามากกว่าผู้อื่นก็จะรู้สึกพึงพอใจ - หากอยากเอาชนะผู้อื่น ให้ศึกษาหาความรู้จนรู้สึกว่ามีปัญญาของตนเหนือกว่าผู้อื่น เพราะหากได้เรียนรู้วิถี ก็ย่อมจะรู้ว่าไม่ควรลำพองไปกับความดี หรือแข่งขันกับพวกพ้อง
8	131	1	ผู้รู้จักประมาณตัวเองจึงจะเรียกได้ว่ามีปัญญา
9	134	1	เรื่องเล่าถึงพระชราที่ไม่มีปัญญาความรู้ แต่ชอบคบหาสมาคมกับเหล่านักปราชญ์
10	140	1	ผู้มีปัญญาไม่ควรทิ้งมรดกไว้ภายหลังเสียชีวิต เนื่องจากมรดกเป็นสิ่งที่แสดงถึงความยึดติด
11	167	1	มนุษย์ไม่ควรหยิ่งผยอง หรือเอาปัญญาความรู้มาเป็นเครื่องมือแข่งขันต่อสู้กับผู้อื่น
12	172	1	เมื่อวัยเพิ่มขึ้น ปัญญาก็จะมีมากกว่าคนหนุ่มสาว
13	175	1	การดื่มสุราจนมึนเมาทำให้ขาดปัญญา
14	193	2	ผู้ที่ไม่รู้แจ้งมักชอบคาดคะเนปัญญาความสามารถของผู้อื่น และเอาสิ่งที่ตนเชี่ยวชาญไปดูถูกว่าคนอื่นมี ปัญญาต่ำต้อยกว่าตน
15	232	1	มนุษย์ไม่ควรเป็นผู้มีปัญญาความสามารถ เรื่องเล่าของวัยรุ่นที่ชอบอวดรู้

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า คำว่า “ปัญญา” ที่เค็งโกใช้โดยส่วนใหญ่จะมีนัยยะความหมายชี้ถึง “ความรู้ความสามารถ” ดังจะเห็นได้จากตอนที่ 9 38* 60 98 107 117 130* 134 167 193 232⁹ ในขณะที่คำว่า “ปัญญา” ที่มีนัยยะความหมายอื่น ๆ ดังคำที่ขีดเส้นใต้ปรากฏเพียง 6 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 38* 130* 131 140 172 175 ทั้งนี้เมื่อพิจารณาเนื้อหาในตอน 172 ที่กล่าวถึง ปัญญาอันเป็นผลมาจากสภาพจิตใจที่อ่อนล้าลงของคนชรา จะเห็นได้ว่าคำว่า “ปัญญา” ไม่ได้มีนัยยะชี้ถึงความรู้ความสามารถ ฉะนั้นในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะขอพิจารณาเพียงแค่ประเด็นปัญญาในความหมายอื่นๆ เท่านั้น นอกจากนี้เนื่องจากตอนที่ 131 และ 172 มีเนื้อหาเกี่ยวกับคนชราซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้วในหัวข้อข้างต้น จึงจะขอกล่าวถึงในส่วนสรุปเท่านั้น

1) ตอนที่ 38

(前略) ①智恵と心とこそ、世に勝れたる誉も残さまほしきを、つらつら思へば、誉を愛するは人の聞をよろこぶなり。(中略) 是を願ふも、次に愚かなり。

たゞし、しひて②智をもとめ、賢を願ふ人のために言はば、③智恵出でては偽あり、才能は煩惱の増長せるなり。伝へて聞き、学びて知るは、④真の智にあらず。いかなるをか⑤智といふべき。可・不可は一条なり。いかなるをか善といふ。まことの人、⑥智もなく徳もなく、功もなく名もなし。誰か知り誰か伝へん。これ、徳を隠し愚を守るにあらず。本より賢愚得失の境にをらざればなり。

迷ひの心をもちて名利の要を求むるに、かくのごとし。万事は皆非なり。言ふにたらず願ふにたらず。

(ละข้อความส่วนหน้า) อาจมีผู้ที่เฝ้าปรารถนาอยากให้คำสรรเสริญจากคนในสังคมว่า ตนเป็นผู้มี^๑ปัญญาและจิตใจที่เปี่ยมไปด้วยคุณธรรมคงอยู่ตลอดไป แต่แท้ที่จริงแล้วความรู้สึกยินดีต่อคำสรรเสริญนั้นเป็นเพียงแค่ว่าความรู้สึกพึงพอใจเมื่อได้ฟังคำชมจากผู้อื่นเท่านั้น (ละข้อความ) ฉะนั้นแล้วการมุ่งมาดปรารถนาเช่นนี้จึงนับเป็นลักษณะความโง่เขลาาคับถัฒมา

ที่ว่าหากจะกล่าวถึงผู้ที่เพียรพยายามแสวงหา^๒ปัญญาปรารถนาความฉลาดล้ำเลิศให้ได้มา ก็คงต้องบอกว่า เมื่อเกิด^๓ปัญญาย่อมมีสิ่งที่มีมนุษย์อุปโลกน์ขึ้นตามมา อัจฉริยะความสามารถยิ่งก่อให้เกิดกิเลสเพิ่มมากขึ้น สิ่งที่เราเรียนรู้จากการฟังคำบอกเล่าจึงไม่ใช่^๔ปัญญาที่แท้จริงแล้ว^๕ปัญญาที่แท้จริงนี่คืออะไร ข้อกำหนดในสังคมที่ว่าทำได้ หรือ ทำไม่ได้ แท้จริงแล้วถูกแบ่งแยกด้วยเส้นบางๆ แล้วสิ่งใดเล่าจึงจะเรียกว่าความดี คนที่แท้จริงเป็นผู้ที่ไม่ได้มี^๖ปัญญา ไม่ได้มีคุณความดี ไม่ได้มีฝีมือและไม่ได้มีชื่อเสียง ฉะนั้นแล้วคนที่แท้จริงจะมีใครรู้จัก จะมีใครเล่าขานถึง สิ่งนี้ไม่ใช่การชอนคุณความดีหรือปกป้องความโง่เขลา หากแต่เป็นเพราะแต่เดิมทีคนที่แท้จริงไม่เอาตัวเองไปวางอยู่บนเส้นแบ่งระหว่างความฉลาดหรือโง่เขลา การได้หรือเสียผลประโยชน์

หากแสวงหาชื่อเสียงหรือผลประโยชน์ด้วยจิตใจที่ลุ่มหลง ก็จะเป็นดังที่ว่ามานี้ สรรพสิ่งล้วนไม่มีตัวตน ฉะนั้นจึงไม่มีสิ่งใดมีค่าพอจะต้องกล่าวถึงหรืออ้อนวอนขอ (หน้า 110 - 112)

เค็งโกแสดงความคิดเห็นเชิงต่อต้านปัญญาที่หมายถึง “ความรู้ ความสามารถ” ดังจะเห็นได้จาก ①②③⑥ และชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่เป็นปัญญาที่แท้จริงดังปรากฏที่ ④⑤ มุมมองดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของแนวคิดเต๋า (道家思想)¹⁰ ได้อย่างชัดเจน เช่น ประโยคที่กล่าวว่า “เมื่อเกิดปัญญาย่อมมีสิ่งที่มีมนุษย์อุปโลกน์ขึ้นตามมา”

⁹ เครื่องหมาย * ที่ปรากฏในตอน 38 และ 130 เป็นสัญลักษณ์ชี้ว่า คำว่า “ปัญญา” ที่ปรากฏในตอนมีทั้งความหมายที่ชี้ถึง “ความรู้ ความสามารถ” และความหมายอื่นรวมอยู่ด้วย

¹⁰ แนวคิดเต๋า หรือ ที่เรียกตามชื่อปรัชญาเมธีของแนวคิดนี้ว่า แนวคิดเล่าจื๊อและจวงจื๊อ (老莊思想) แนวคิดนี้มีที่มาจากความเชื่อว่า ทุกสรรพสิ่งในจักรวาลมีต้นกำเนิดจากวิถี (道) มนุษย์ควรละทิ้งกฎเกณฑ์ ธรรมเนียมประเพณี หรือค่านิยมที่สังคมสร้างขึ้น และใช้ชีวิตเป็นหนึ่งเดียวกับวิถีของธรรมชาติ

มีที่มาจากแนวคิดของเล่าจื้อ (老子)¹¹ นอกจากนี้การใช้คำว่า “ปัญญาที่แท้จริง” 「真の智」 กับคำว่า “คนที่แท้จริง” 「まことの人」 ยังมีที่มาจากแนวคิดของจวงจื้อ (莊子) ดังที่กล่าวว่า “คนที่แท้จริงย่อมตามมาด้วยปัญญาที่แท้จริง (ละข้อความ) คนที่แท้จริงในอดีตกาลเป็นผู้ที่ไม่คิดต่อต้านอุปสรรค ไม่รู้สึกเห่อเหิมไปกับความสำเร็จ”¹² นอกจากนี้ยะชุระโอะกะ โคเซกุ (安良岡康作, 1967, pp.183-191) ยังได้พิจารณาสำนวนว่า “คนที่แท้จริงเป็นผู้ที่ไม่ได้มีปัญญา ไม่ได้มีคุณความดี ไม่ได้มีฝีมือ และไม่ได้มีชื่อเสียง” และ “แต่เดิมทีคนที่แท้จริงไม่เอาตัวเองไปวางอยู่บนเส้นแบ่งระหว่างความฉลาดหรือโง่เขลา การได้หรือเสียผลประโยชน์” และวิเคราะห์ว่า “คนที่แท้จริง” ที่ถือพร้อมด้วย “ปัญญาที่แท้จริง” คือ บุคคลผู้วางตนอยู่เหนือการแบ่งแยก หรือการประเมินค่าทางสังคมจากปัจจัยด้านสติปัญญา คุณความดี และชื่อเสียงเกียรติยศ

จะเห็นได้ว่าคำว่า “ปัญญาที่แท้จริง” เกิดจากการตระหนักว่า ปัจจัยต่าง ๆ ทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นเลิศทางสติปัญญาไม่สามารถนำมาใช้ประเมินคุณค่าของมนุษย์ได้ สิ่งนั้นยังกลับกลายเป็นเครื่องพันนาการให้มนุษย์เกิดความยึดติด และก่อให้เกิดกิเลสในจิตใจ

2) ตอนที่ 130

物に争はず、おのれを枉げて人に従ひ、我が身を後にして、人を先にするにはしかず。(中略)

睦ましき中に戯るるも、人をはかりあざむきて、おのれが^①智のまさりたる事を興とす。これ又、礼にあらず。されば、始め興宴よりおこりて、長き恨を結ぶ類多し。これみな、争ひを好む失なり。人に勝らん事を思はば、ただ学問して、その^②智を人にまさらんと思ふべし。道を学ぶとならば、善に伐らず、輩に争ふべからずといふ事を知るべき故なり。大きな職をも辞し、利をも捨つるは、ただ学問の力なり。

ไม่มีสิ่งใดจะเหนือไปกว่าการไม่เข้าสู่ย้อมอ่อนข้อทำตามผู้อื่น หรือยอมให้ผู้อื่นได้ก่อน ตัวเองไว้ทีหลัง (ละข้อความ) ตอนเล่นกันในกลุ่มพวกพ้องที่สนิทสนม เรามักวางแผนหลอกล่อคนอื่น และรู้สึกสนุกเมื่อรู้สึกว่าตนเองมี^①ปัญญาเหนือกว่า การกระทำเช่นนี้ก็ถือว่าเป็นผิดธรรมเนียมปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้เองจึงมีบ่อยครั้งที่งานรื่นเริงเริ่มต้นด้วยความสนุก แต่จบลงด้วยความแค้นไปนานแสนนาน ทั้งหมดที่ว่ามานี้คือผลเสียของการแข่งขันแย่งชิง อย่างไรก็ตามหากคิดอยากจะเอาชนะคนอื่นให้ได้จริงๆ ก็ควรตั้งหน้าตั้งตาศึกษาหาความรู้ให้^②ปัญญานั้นเหนือกว่าผู้อื่น นั่นเป็นเพราะเมื่อใดที่ได้เรียนรู้วิถี ย่อมจะรู้ว่าไม่ควรลำพองไปกับสิ่งที่เป็นความดี หรือคิดต่อสู้แข่งขันกับพวกพ้อง การรู้จักวางมือจากตำแหน่งหน้าที่อันสูงส่ง และยอมทิ้งผลประโยชน์นั้น เป็นผลมาจากการได้ศึกษาหาความรู้แต่เพียงเท่านั้น (หน้า 181 – 182)

ในตอนที่มีคำว่า “ปัญญา” ปรากฏอยู่ 2 แห่ง “ปัญญา”^① คือ ปัญญาที่เกิดจากไหวพริบในการวางแผนเอาชนะผู้อื่น ฉะนั้นคำนี้จึงนับเป็นปัญญาที่

¹¹ ประโยคนี้ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดของเล่าจื้อ ใน “คัมภีร์เต๋าต่อจิง” (『老子』) ตอนที่ 18 ชื่อตอน “เมื่อวิถีแห่งธรรมชาติดับสูญ” (大道廢章) ดังความว่า “เมื่อวิถีแห่งธรรมชาติดับสูญ เมตตาและครรลองแห่งความถูกต้องจึงบังเกิด เมื่อปัญญาปรากฏ สิ่งที่มีมนุษย์อุปโลกนขึ้นจึงตามมา เมื่อพ่อแม่ พี่น้อง สามภรรยาไม่รักใคร่ปรองดอง จึงต้องเร่งปลูกฝังความกตัญญู เมื่อบ้านเมืองระส่ำระสาย ผู้จงรักภักดีจึงได้ปรากฏตัว” (大道廢有仁義 知恵出有大偽 六親不和有孝慈 國家昏乱有忠臣)

¹² สำนวนนี้ปรากฏใน “คัมภีร์จวงจื้อ” (『莊子』) ตอนตะอูโซมิ ส่วนที่ 6 (大宗師編 六) ดังความว่า “คนที่แท้จริงย่อมตามมาด้วยปัญญาที่แท้จริง แล้วคนเช่นไรจึงจะเรียกว่าคนที่แท้จริง คนที่แท้จริงในอดีตกาลเป็นผู้ที่ไม่คิดต่อต้านอุปสรรค ไม่รู้สึกเห่อเหิมไปกับความสำเร็จ ไม่คิดวางแผนการ คนเช่นนี้ต่อไปจะสงบความลุ่มหลงอย่างไม่เสียใจภายหลัง ต่อให้ประสบความสำเร็จก็ไม่ลำพองใจ คนเช่นนี้แม้จะป็นขึ้นไปยังที่สูงย่อมไม่หวาดหวั่น ลุยน้ำก็ไม่เปียกปอน ลุยไฟก็ไม่ไหม้ร้อน ผู้ใคร่แจ้งจนเข้าถึงวิถีแห่งธรรมชาติย่อมเป็นดังที่ว่ามานี้” 「且有真人而後有真知 何謂真人 古之真人不逆寡 不雄成 不讓士 若然者 過而弗悔 當而不自得也 若然者 登高不慄 入水不濡 入火不熱 是知之能登假於道者也 若此」

เกี่ยวข้องกับความสามารถ ส่วนคำว่า “ปัญญา”^{๑๒} คือ ปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้ “วิถิ” และทำให้ตระหนักรู้ว่า “ไม่ควรลำพองไปกับสิ่งที่เป็นคนความดี หรือคิดต่อสู้แข่งขันกับพวกพ้อง” ควร “รู้จักวางมือจากตำแหน่งหน้าที่อันสูงส่ง และยอมทิ้งผลประโยชน์” สำหรับคำว่า “วิถิ” นั้น ทะมุระ เก็นจิ (田村憲治, 1989, pp.64-65) ได้พิจารณาควบคู่กับคำว่า “วิถิที่แท้จริง” 「まことの道」 และชี้ว่า ทั้งสองคำนี้สะท้อนแนวคิดของเต๋าเช่นเดียวกับคำว่า “คนที่แท้จริง” และ “ปัญญาที่แท้จริง” ในตอนที่ 38 รวมทั้งยังมีนัยยะชี้ถึง “สิ่งที่อยู่เหนือความนึกคิดของมนุษย์” (人間の思慮を越えたもの) และเป็น “ลักษณะการดำเนินชีวิตที่เป็นอิสระโดยไม่ถูกพันธนาการจากสิ่งใด” (何者にも束縛されない閑暇な中に生を生きる在り方) ฉะนั้นจึงอาจวิเคราะห์ได้ว่า การเรียนรู้ “วิถิ” ที่ทำให้เกิด “ปัญญา”^{๑๓} นั้นไม่ได้เป็นเพียงการศึกษาศาสตร์ความรู้เท่านั้น แต่ต้องตระหนักรู้ได้ว่าสิ่งที่มนุษย์ปรารถนาเพื่อให้ตนอยู่เหนือกว่าผู้อื่น อาทิ เช่น คุณงามความดี หรือความรู้ความสามารถ ล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องพันธนาการชีวิตของผู้คนในสังคมทั้งสิ้น

จะเห็นได้ว่าคำว่า “ปัญญา”^{๑๔} เป็นปัญญาจากการศึกษาจนเข้าถึง “วิถิ” และทำให้ตระหนักได้ว่า มนุษย์ควรปลดปล่อยตนเองให้เป็นอิสระจากเครื่องพันธนาการทางสังคม ฉะนั้นคำว่า “ปัญญา”^{๑๕} จึงอาจกล่าวได้ว่ามีความหมายสอดคล้องกับคำว่า “ปัญญาที่แท้จริง” ในตอนที่ 38

3) ตอนที่ 140

身死して財残る事は、智者のせざるところなり。よからぬ物蓄へ置きたるもつたなく、よき物は、心をとめけんとはかなし。(中略) 朝夕なくてかなはざらん物こそあらめ、その外は何も持たでぞあらまほしき。

การทิ้งทรัพย์สินสมบัติไว้ทิ้ง ๆ ที่ร่วงจากโลกนี้ไปแล้ว ไม่ใช่การกระทำของผู้มีปัญญา การเก็บสะสมของไม่มีค่านับเป็นเรื่องไร้สาระ หรือแม้หากเป็นของดีมีค่า ก็ชวนให้เศร้าใจเมื่อคิดไปว่าจิตใจของผู้นั้นคงมีความยึดติดอยู่กระมัง (ละข้อความ) ฉะนั้นแล้วสิ่งที่จำเป็นต้องใช้ในชีวิตรประจำวันก็พึงมีไว้ ทว่าสิ่งอื่นใดนอกจากนั้นอย่าได้ถือครองไว้เลยจะเป็นการดี (หน้า 195 – 196)

เค็งโกตำหนิการทิ้งมรดกไว้ภายหลังเสียชีวิตว่าไม่ใช่การกระทำของผู้มีปัญญา สาเหตุเป็นเพราะการเก็บของด้อยค่าไว้เป็นมรดกยอมทำให้ผู้เสียชีวิตถูกมองว่าทำเรื่องไร้สาระ หรือในทางกลับกันหากมรดกนั้นเป็นสิ่งมีค่า ผู้นั้นก็จะถูกมองว่ามีความยึดติด ในตอนท้ายเค็งโกยังได้เตือนไม่ให้ถือครองสิ่งของเกินจำเป็น จากคำวิจารณ์ดังกล่าวทำให้วิเคราะห์ได้ว่า การรู้จักพอและขจัดความยึดติดภายในจิตใจเป็นคุณสมบัติของ “ผู้มีปัญญา” นั้นเอง

จะเห็นได้ว่าเค็งโกนำเสนอคำว่า “ปัญญา” โดยเชื่อมโยงกับการละทิ้งกิเลสและความยึดติด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนา รวมทั้งแนวคิดของเล่าจื๊อเรื่อง “ความรู้จักพอ”¹³ ด้วยเช่นกัน

4) ตอนที่ 175

(前略) この世にはあやまち多く、財を失ひ、病をまうく。(中略) 後の世は、人の智慧をうしなひ、善根を焼くこと火のごとくして、悪を増し、万の戒を破りて、地獄におつべし。(後略)

(ละข้อความ) (คนเมา) ขณะมีชีวิตอยู่ในชาตินี้ มักก่อเรื่องราวจนต้องสูญเสียทรัพย์สิน หรือไม่กี่ล้มหมอนนอนเสื่อ (ละข้อความ) เมื่อปัญญาแห่งความเป็นคนสูญเสีย ความชั่วร้ายย่อมทวีมากขึ้นจนเป็นเหตุให้ศีลทั้งหมดขาดสะบั้น เปรียบประดุจไฟที่เผาผลาญรากเหง้าแห่งความดีให้หมดไหม้ คนเช่นนี้ย่อมต้องตกนรกในชาติหน้าเป็นแน่แท้ (ละข้อความ) (หน้า 220)

¹³ แนวคิดของเล่าจื๊อเรื่อง “การรู้จักพอ” ปรากฏใน “คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง” หลายตอน เช่น ตอนที่ 44 มีคำกล่าวว่า “ผู้รู้จักพอ ย่อมไม่มีวันได้รับความสำเร็จ ผู้รู้จักหยุด ย่อมไม่มีวันตกอยู่ในสถานการณ์อันตราย” (知足不辱 知止不殆)

เค็งโกนำเสนอผลเสียจากการเมาสุราที่พบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังชี้ให้เห็นถึงผลพวงที่นำไปสู่การสูญเสีย “ปัญญาแห่งความเป็นคน” อันเป็นต้นตอของการก่อกรรมชั่ว เป็นที่น่าสังเกตว่า เค็งโกนำเสนอมโนทัศน์ว่า “ปัญญา” ร่วมกับคำที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน แนวคิดทางพุทธศาสนาหลายคำ ดังจะเห็นได้จากคำว่า “ชาตินี้” “ชาติหน้า” “ศีลชาติ” “รากเหง้าแห่งความดี” “ตกรก” ฉะนั้นจึงอาจตีความได้ว่าคำว่า “ปัญญา” ในที่นี้หมายถึง สติสัมปชัญญะที่ควบคุมการกระทำดีหรือชั่ว ซึ่งส่งผลต่อชีวิตมนุษย์ทั้งในชาตินี้และชาติหน้าตามแนวคิดทางพุทธศาสนา

โดยสรุปความหมายอื่นๆของคำว่า “ปัญญา” ในเรื่อง “ทศุระะสุระะงุชะ” สามารถสรุปได้เป็น 2 ประการดังนี้

1) ปัญญาที่ชี้ถึงสติสัมปชัญญะที่ควบคุมให้มนุษย์ก่อกรรมดี หรือกรรมชั่วตามแนวคิดทางพุทธศาสนา ดังปรากฏในตอน 175¹⁴

2) ปัญญาที่ชี้ถึงภาวะของการปล่อยวาง ซึ่งจะเกิดขึ้นได้เมื่อมนุษย์ตระหนักรู้ถึงพันธนาการทางสังคัมที่ก่อให้เกิดความยึดติดภายในจิตใจ ดังปรากฏในตอน 38 130 และ 140 การนำเสนอปัญญาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลจากแนวคิดของเต๋า รวมทั้งแนวคิดทางพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน¹⁵

หากย้อนกลับไปพิจารณาคำว่า “ปัญญา” ของคนชราในตอน 131 จะเห็นได้ว่าเค็งโกชี้ว่าปัญญาเกิดจากการรู้จักประมาณกำลังของตนและวางมือทันทีหากเป็นสิ่งที่เกินกำลัง 「おのが分を知りて、及ばざる時は速かにやむ」 และไม่ควรฝืนทำตามธรรมเนียมในสังคัมที่มักแสดงความขอบคุณผู้อื่นโดยทำสิ่งที่เกินกำลังของตน “หากจะมีคนมาถือโทษโกรธเคืองก็ให้คิดเสียว่าความผิดอยู่ที่ตัวผู้มัน” 「許さざらんは、人の誤りなり」 จากบทวิจารณ์ดังกล่าวทำให้วิเคราะห์ได้ว่า ปัญญาที่เค็งโกกล่าวถึงนั้นนอกจากจะชี้ถึงการรู้จักความพอดีแล้ว ยัง

หมายถึงภาวะของการปล่อยวางจากธรรมเนียมปฏิบัติที่สังคัมเป็นผู้กำหนด ฉะนั้นลักษณะของปัญญาในตอน 131 จึงอาจกล่าวได้ว่ามีความสอดคล้องกับนิยามความหมายของปัญญาในแบบที่ 2)

สำหรับคำว่า “ปัญญา” ของคนชราในตอน 172 เค็งโกได้ชี้ให้เห็นถึงสภาพจิตใจคนชราที่ก่อให้เกิดปัญญาว่า “คนชราสภาพจิตใจมักอ่อนล้าลง (ละข้อความ) ใจจึงไม่อ่อนไหวต่อสิ่งที่มากระทบ ความรู้สึกสงบนิ่งลงเองตามธรรมชาติ จึงมักไม่ทำอะไรที่เกินจำเป็น” 「精神おとろへ(中略)感じ動く所なし。心おのづから静かなれば、無益のわざをなさず」 ต่างจากคนหนุ่มสาวที่ “มักมีนิสัยเลือดร้อน หวั่นไหวต่อสิ่งที่มากระทบ ใจเต็มไปดด้วยกิเลสตัณหา มักหาเรื่องทำลายตัวเอง” 「血気うちにあまり、心、物にうごきて、情欲多し。身を危めて碎けやすき」 จากการเปรียบเทียบจิตใจของคนทั้งสองวัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านกิเลส จะเห็นได้ว่าคนชราที่มีภาวะจิตใจที่สงบนิ่งและไม่หวั่นไหวต่อกิเลส ปัญญาของคนชราในตอน 172 จึงใกล้เคียงกับปัญญาในแบบที่ 2) กล่าวคือ ปัญญาที่เกิดจากจิตใจที่ปล่อยวาง อย่างไรก็ตาม ปัญญาของคนชราก็มีข้อแตกต่างจากปัญญาในแบบที่ 2) เช่นกัน ดังจะเห็นได้ว่าปัญญาของคนชราในตอน 172 ไม่ใช่ภาวะการปล่อยวางที่เกิดจากการเข้าถึง “วิถี” หรือการตระหนักรู้ถึงเครื่องพันธนาการทางสังคัมดังเช่นตอนอื่นๆ หากแต่ปัญญาของคนชราเกิดจาก “สภาพจิตใจอ่อนล้าลง” 「精神おとろへ」 ซึ่งส่งผลให้ “ความรู้สึกสงบนิ่งลงเองตามธรรมชาติ” 「心おのづから静かなる」 จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ธรรมชาติเป็นผู้แปรเปลี่ยนให้สภาพจิตใจของมนุษย์อ่อนล้าลงตามกาลเวลา จนก่อให้เกิดภาวะของการปล่อยวางหรือปัญญาขึ้นได้เอง ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าปัญญานี้ก็เกิดจากธรรมชาติ กล่าวคือเป็น “ปัญญาอันเกิดจากความชรา”

¹⁴ ความหมายนี้อาจกล่าวได้ว่า ใกล้เคียงกับคำจำกัดความในพจนานุกรมคะอิจิรินที่ชี้ถึงความสามารถในการแยกแยะผิดชอบชั่วดี

¹⁵ ความหมายของปัญญาประเภทนี้นับได้ว่าใกล้เคียงกับคำจำกัดความในพจนานุกรมคะอิจิริน ที่ชี้ถึงสภาพจิตใจที่ละจากกิเลส

โดยสรุปเมื่อพิจารณาความหมายของคำว่า “ปัญญา” ของคนชราในตอนที 131 และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ปัญญา” อันเป็นลักษณะเด่นของคนชราที่ปรากฏในตอนที 172 เปรียบเทียบกับคำว่า “ปัญญา” ในตอนอื่น ๆ ตลอดเรื่องพบว่า คำว่า “ปัญญา” ของคนชราทั้งในตอนที 131 และ 172 มีนัยยะสอดคล้องกับคำว่า “ปัญญา” ที่ชี้ถึงภาวะของการปล่อยวางเช่นเดียวกัน หากแต่คำว่า “ปัญญา” อันเป็นลักษณะเด่นของคนชราในตอนที 172 มีข้อแตกต่างจากตอนอื่น ๆ ตรงประเด็นที่มาของปัญญา กล่าวคือ ปัญญาไม่เพียงเกิดจากการตระหนักรู้ของมนุษย์ หากแต่ยังก่อเกิดขึ้นมาได้เองตามธรรมชาติเมื่อมนุษย์เข้าสู่วัยชรา เป็นที่น่าสังเกตว่าหลังจากที่เค็งโกนำเสนอ “ปัญญาอันเกิดจากความชรา” ไว้ในตอนที 172 แล้วก็ไม่ได้กล่าวถึงคนชราอีก สิ่งนี้อาจชี้ให้เห็นว่า การได้ค้นพบปัญญาอันเป็นสิ่งที่ธรรมชาติมอบให้มนุษย์ ทำให้เค็งโกมองเห็นความหมายที่แท้จริงของการใช้ชีวิตในวัยชราได้ในที่สุด

7. unaru

ในเรื่อง “ทซุระสุระงุซุ” เค็งโกได้นำเสนอมุมมองที่มีต่อคนชราไว้ในแง่มุมต่าง ๆ สรุปได้เป็น 4 ประเด็นคือ สภาพร่างกาย ความสัมพันธ์กับสังคม ความสามารถ สภาพจิตใจ จากการพิจารณาลักษณะการนำเสนอจะเห็นได้ว่า เค็งโกกระตุ้นให้คนชราตระหนักถึงสิ่งที่ควรปฏิบัติให้เหมาะสมกับวัย โดยเริ่มพิจารณาจากลักษณะภายนอกที่ปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจนจากสายตาก่อน จากนั้นจึงเน้นสิ่งที่อยู่ลึกลงไปภายในจิตใจมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม มีข้อน่าสังเกตคือ ในตอนที่ 172 เค็งโกไม่ได้นำเสนอมุมมองเชิงวิพากษ์วิจารณ์เพื่อกระตุ้นการตระหนักรู้ของคนชรา หากแต่ได้เปรียบเทียบกับลักษณะธรรมชาติของคนชรากับคนหนุ่มสาว จนทำให้เค็งโกค้นพบข้อบกพร่องแห่งปัญญาแบบใหม่ เดิมทีปัญญาอาจก่อเกิดจากการที่มนุษย์ตระหนักรู้และปล่อยวางจากเครื่องพันธนาการที่ก่อให้เกิดความยึดติดภายในจิตใจ หากแต่เมื่อเข้าสู่วัยชรา ธรรมชาติจะแปรเปลี่ยนให้ร่างกายและจิตใจมนุษย์อ่อนล้าลง ในขณะที่เดียวกันความสงบนิ่งที่บังเกิดขึ้นมาในจิตใจก็จะทำให้มนุษย์เกิดการปล่อยวาง กล่าวคือ การก่อเกิดภาวะของปัญญาได้นั้นเอง การปล่อยใช้ชีวิตมนุษย์เป็นไปตามธรรมชาตินั้นแม้จะปรากฏมีมาแต่เดิมในแนวคิดของเต๋า อย่างไรก็ตามการเชื่อมโยงวิถีธรรมชาติเข้ากับแนวคิดเรื่องปัญญาจนนำไปสู่การค้นพบข้อบกพร่องแห่งปัญญาแบบใหม่ กล่าวคือ “ปัญญาอันเกิดจากความชรา” นั้น สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองความคิดของเค็งโกที่สามารถพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างลุ่มลึกและหลากหลาย ลักษณะมุมมองดังกล่าวอาจเป็นผลมาจากการที่เค็งโกครองสมณเพศ และในขณะเดียวกันก็ได้มีบทบาทในวงการวรรณกรรมของราชสำนัก ทำให้เขาได้ซึมซับแนวคิดที่หลากหลายไม่จำกัดเพียงแนวคิดทางพุทธศาสนาเท่านั้น นอกจากนี้สภาพสังคมที่เต็มไปด้วยการต่อสู้แย่งชิงอำนาจ กอปรกับอายุของเค็งโกที่ก้าวเข้าสู่วัยชรายังอาจเป็นแรงกระตุ้นให้เขาพยายามปลดปล่อยตนเองออกจากพันธนาการทางสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้น และมองหาความหมายที่แท้จริงของการใช้ชีวิตในวัยชราตามวิถีแห่งธรรมชาติก็เป็นได้

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] Hideo, K. Yasuaki, N. Kousaku, Y. (1971). *Shimpensenshūnihonkotenbungakuzenshū Hōjōki, Tsurezuregusa, Shōbōgenzōzuimonki, Tannishō* [The Collections of Japanese Classical Literature Hōjōki, Tsurezuregusa, Shōbōgenzōzuimonki, Tannishou]. Tokyo: Shōgakkan.
- [2] Hiroyuki, I. (1973). *Tsurezuregusa ni okeru seishun no shudai to rōnen no jikaku* [The topic of youth and the awareness of elder person in Tsurezuregusa]. *Seijōkokubungakuronshū*, 6, 103-129.
- [3] Jiwon, H. (2003). “Tsurezuregusa” ni mirareru rōjin to wakamono - Dai hyakunanajūni dan wo chūshin ni - [The elder person and the youth in “Tsurezuregusa” – Focus on passage 172nd-]. *Baikōgakuindaigaku Nihonbungakkai*, 38, 23-31.
- [4] Kenji, T. (1989). *Makoto no michi–Ju Butsu Rōshō–* [The way of truth–Confucianism, Buddhism, Taoism–]. *Kokubungaku kaishaku to kyōzai no kenkyū*, 34-3, 60-66.
- [5] Kousaku, Y. (1967). *Tsurezuregusazenchūshaku jōkan gekan* [An annotated edition of Tsurezuregusa Volume1, 2]. Tokyo: Kadogawashoten.
- [6] Mitsuji, F Hiroshi, K. (2004). *Rōshi Sōshi sekaikotenbungakuzenshū* [Laozi Zhuangzi The Collections of World Classical Literature]. Tokyo: Chikumashobou.
- [7] Naoko, O. (1978). “Tsurezuregusa” to Rōshōshisō [“Tsurezuregusa” and Laozi, Zhuangzi’s thought]. *Miyagigakuinjoshidaigaku*, 13, 45-52.
- [8] Seiko, S. (1961). “Hōjōki” “Tsurezuregusa” ni okeru mujōkan no hikaku [The comparison of impermanence in “Hōjōki” and “Tsurezuregusa”]. *Miyagigakuenkokubungakkai*, 19, 15-21.
- [9] Shizuo, N. (1984). *Kenkō no rōjinron ni tsuite-* [Concerning Kenkō’s theory of the elder person]. *Kokubungaku kaishaku to kanshō*, 30-12, 51-56.
- [10] Yuko, S. (2005). *Kenkō – tsuyu mo wagami mo okidokoro nashi* [Kenkō– No place for neither dewdrop nor myself]. Tokyo: Minervashobō.

หน่วยงานผู้แต่ง: คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Affiliation: Faculty of Arts, Silpakorn University

Corresponding email: patpirom@hotmail.com